

EVROPSKA
KOMISIJA

Strazbur, 17.4.2018.godine
SWD(2018) 155 konačna verzija

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE

Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2018. godinu

uz dokument

**Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i
socijalnom odboru i Odboru regija**

Saopštenje za 2018. godinu o politici proširenja Evropske unije

Sadržaj

1. UVOD	3
1.1. Kontekst.....	3
1.2. Sažetak izvještaja.....	3
2. PRVO OSNOVNA PITANJA: POLITIČKI KRITERIJI I VLADAVINA PRAVA	4
2.1. Funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave	4
2.1.1. Demokratija.....	4
2.1.2. Reforma javne uprave	6
2.2. Vladavina zakona i temeljna prava.....	8
2.2.1. Pravosuđe i temeljna prava	8
2.2.2. Pravda, sloboda i sigurnost	20
3. PRVO OSNOVNA PITANJA: EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST	28
3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije	28
3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije.....	33
4. BILATERALNI ODNOSI SA SUSJEDNIM ZEMLJAMA	35
ANEKS I - ODNOSI IZMEĐU EU I BOSNE I HERCEGOVINE	37
Aneks II – Statistički aneks.....	38

1. UVOD

1.1. Kontekst

U februaru 2016. godine država je podnijela zahtjev za članstvo, a Vijeće EU je u septembru 2016. godine pozvalo Evropsku komisiju da dostavi mišljenje o osnovanosti zahtjeva Bosne i Hercegovine. U decembru 2016. godine Komesar za evropsku politiku susjedstva i pregovore o proširenju predao je sveobuhvatan Upitnik koji pokriva sve kriterije za pristupanje EU. Objedinjeni odgovori zemlje završeni su u februaru 2018. godine kada su i uručeni predsjedniku Evropske komisije. Komisija je započela rad na svom Mišljenju, koje će biti pripremljeno na osnovu odgovora zemlje na Upitnik, dodatnih pitanja, namjenskih misija stručne procjena i konsultacija Komisije sa međunarodnim organizacijama i civilnim društvom. Do završetka procesa pripreme Mišljenja, ovaj privremeni izvještaj za Bosnu i Hercegovinu sadrži ažurirani opis stanja u državi, kao i ključna dešavanja u područjima „prvo osnovna pitanja”: vladavina prava i osnovna prava, reforma javne uprave i ekonomski razvoj. Potpuna analiza stanja Bosne i Hercegovine u odnosu na kriterije za pristupanje EU biće provedena kao dio budućeg Mišljenja Komisije i pratećeg analitičkog izvještaja. Bosna i Hercegovina je nastavila provoditi Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, a održani su sastanci zajedničkih tijela prema sporazumu, osim parlamentarnog odbora koji još nije usvojio svoj poslovnik.

1.2. Sažetak izvještaja¹

Kada su u pitanju **politički kriteriji**, izborna zakonodavstvo je potrebno hitno izmijeniti kako bi se osiguralo da izbori u oktobru 2018. godine budu pravilno organizovani i izborni rezultati nesmetano provedeni. U tom pogledu, svi politički lideri trebaju preuzeti odgovornost i pronaći rješenje u vezi sa Domom naroda Parlamenta Federacije. Odluka Ustavnog suda iz 2010. godine o poštivanju osnovnih demokratskih prava građana Mostara da glasaju na lokalnim izborima tek treba biti provedena. Tenzije među strankama vladajuće koalicije i opstrukcije opozicionih stranaka u parlamentima na državnom i entitetskim nivoima negativno su uticale na usvajanje zakonâ iz Reformske agende, uključujući i usvajanje zakona o akcizama, što je dovelo do usporavanja tempa reformi. Provedba Reformske agende je djelotvorna kada državni i entitetski nivoi koordinirano saraduju. Ustav Bosne i Hercegovine i dalje krši Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, što je potvrđeno u predmetu *Sejdić-Finci* i drugim povezanim predmetima.

Na funkcionisanje Predsjedništva Bosne i Hercegovine uticalo je iznošenje oprečnih stavova pojedinih članova Predsjedništva o nizu pitanja iz nadležnosti nad vanjskom politikom. Vijeće ministara je usvojilo cjelodržavne strategije u oblastima kao što su životna sredina i ruralni razvoj. Međutim, s izuzetkom nekoliko reformi, a posebno usvajanja zakonodavstva o akcizama, provedba mnogih reformi je kasnila zbog nedostatka dogovora između članova vladajuće koalicije. Cjelodržavne strategije u oblastima kao što su energija, zapošljavanje ili upravljanje javnim finansijama tek trebaju biti usvojene. Mehanizam koordinacije o pitanjima EU počeo je funkcionisati u junu 2017. godine sa pripremom odgovora države na Upitnik Evropske komisije. Državni program za usklađivanje zakonodavstva sa *acquis*-em EU tek treba biti usvojen.

Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi sa reformom **javne uprave** i nije bilo napretka tokom prošle godine. Cjelodržavna strategija za reformu javne uprave je u fazi izrade i tek treba da bude usvojena. Daljnja rascjepkanost državne službe u Federaciji i na kantonalnom nivou povećala je rizik od politizacije. Bosna i Hercegovina je na određenom nivou pripremljenosti u pogledu **pravosudnog sistema**. Postignut je određeni napredak u pravosuđu, ali sveukupno posmatrano, reforme sporo napreduju. Svaka izmjena zakona o krivičnom postupku treba biti u

¹ Ovaj privremeni izvještaj obuhvata period od oktobra 2016. godine do februara 2018. godine. Zasnovan je na doprinosima iz raznih izvora, uključujući i priloge vlasti Bosne i Hercegovine sa sastanaka pododbora u okviru SSP-a, država članica EU, izvještaje Evropskog parlamenta i informacije dobijene od raznih međunarodnih i nevladinih organizacija.

skladu s međunarodnim standardima i ne bi trebala ugroziti sposobnost institucija da rješavaju predmete teškog organizovanog kriminala, korupcije i drugih izazova koji se tiču vladavine prava. Određeni nivo pripremljenosti postoji i u pogledu **borbe protiv korupcije**. Međutim, korupcija je široko rasprostranjena i dalje predstavlja problem. Bosna i Hercegovina ima određeni nivo pripremljenosti za **borbu protiv organizovanog kriminala**. Postignut je određeni napredak, posebno usvajanjem nove strategije za borbu protiv organizovanog kriminala i izvršavanjem akcionog plana za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma, zbog čega Bosna i Hercegovina više neće biti predmet Radne grupe za finansijske mjere protiv pranja novca. Međutim, potrebni su značajni napor u vezi sa finansijskim istragama i unaprjeđenjem kapaciteta za borbu protiv terorizma, kao i jačanje saradnje sa susjednim zemljama u upravljanju granicom.

Postignut je određeni napredak u pitanjima **ljudskih prava** i manjina. Međutim, potrebna su značajna unaprjeđenja strateškog, pravnog, institucionalnog i političkog okvira za poštovanje ljudskih prava. To uključuje **slobodu izražavanja** gdje je nastavljen politički pritisak na novinare i njihovo zastrašivanje, uključujući fizičke i verbalne napade. Nedostatak djelotvorne provedbe zakonodavstva za sprječavanje i zaštitu od **rodno zasnovanog nasilja**, posebno nasilja u porodici, i dalje ostaje problem. Potreban je sveobuhvatniji i integrisani pristup prema **Romima**² kako bi se podstakla njihova socijalna inkluzija.

Usklađivanje Bosne i Hercegovine sa Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU se treba poboljšati.

Što se tiče **ekonomskog razvoja i konkurentnosti**, Bosna i Hercegovina je postigla određeni napredak, ali je još uvijek u ranoj fazi uspostavljanja funkcionalne tržišne ekonomije. Došlo je do određenih poboljšanja poslovnog okruženja, a finansijski sektor je ojačan. Ključna preostala pitanja su slaba vladavina prava, poslovno okruženje koje je još uvijek loše, rascjepkana i neefikasna javna uprava i značajne neravnoteže na tržištu rada, povezane sa lošim obrazovnim sistemom, slabim institucionalnim kapacitetima i nepoticajnom investicionom klimom. Osim toga, siva ekonomija je i dalje značajna.

Bosna i Hercegovina je postigla određeni napredak i ostala u ranoj fazi dostizanja kapaciteta da bi se mogla nositi sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama unutar Unije. Ukupan nivo obrazovanja i izdvajanja za istraživanje i razvoj su ostali niski. Kvalitet fizičkog kapitala ugrožen je nedovoljnim investicijama. Transportna i energetska infrastruktura nije dovoljno razvijena. Strukturna prilagođavanja su spora, iako postoji određena diversifikacija u regionalnoj trgovinskoj strukturi zemlje.

Potrebno je ojačati kapacitet upravljanja **migracijama**, posebno u radu sa ranjivim grupama. U tom kontekstu, Bosna i Hercegovina mora uspostaviti mehanizam za vraćanje nezakonitih migranata u skladu sa standardima i politikama EU.

2. PRVO OSNOVNA PITANJA: POLITIČKI KRITERIJI I VLADAVINA PRAVA

2.1. Funkcionisanje demokratskih institucija i reforma javne uprave

2.1.1. Demokratija

Kada su u pitanju **izbori**, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je u decembru 2016. godine proglasio neustavnim odredbe Izbornog zakona koje se odnose na izbor delegata u Domu naroda Federacije. Uslijed neuspjeha Parlamentarne skupštine da provede odluku u datom roku od šest mjeseci, Ustavni sud je u julu 2017. godine ukinuo neustavne odredbe čime je stvorena pravna praznina koja potencijalno može otežati provođenje rezultata opštih izbora 2018. godine. Odluka Ustavnog suda iz 2010. godine tek treba biti provedena kako bi se zaštitilo osnovno demokratsko

² Sve ove grupe čine dio šireg pojma „Romi“ u Okviru EU za nacionalne strategije integracije Roma.

pravo građana Mostara da glasaju na lokalnim izborima.

Što se tiče funkcionisanja **parlamenta**, tenzije među strankama vladajuće koalicije i negativno su uticale na usvajanje zakona iz Reformske agende, što je dovelo do usporavanja tempa reformi. Insistiranje nekih delegata iz Bosne i Hercegovine o uključivanju odredaba o mehanizmu glasanja, koji ne bi bili u skladu sa evropskim standardima, sprječavalo je Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) da usvoji svoj poslovnik i održava sastanke. **Narodna skupština Republike Srpske** nastavila je usvajati zakonodavstvo u cilju implementacije Reformske agende sa posebnim naglaskom na sektor zdravstva i socijalne zaštite. Neslaganja između stranaka vladajuće koalicije Federacije negativno su uticala na usvajanje mjera iz Reformske agende na nivou **Parlamenta Federacije**. Poboľšan je rad odborâ **Skupštine Brčko Distrikta**, uključujući i Odbor za evropske integracije, ali stručni kapaciteti Skupštine i dalje su ograničeni.

Ustavom države, koji predstavlja Aneks 4 Dejtonskog/pariškog mirovnog sporazuma, uspostavljena je složena institucionalna struktura koja je još uvijek nedjelotvorna i različito se tumači. Ustav Bosne i Hercegovine sprečava građane koji se ne izjašnjavaju kao Bošnjaci, Hrvati ili Srbi da se kandiduju za Predsjedništvo i Dom naroda Parlamentarne skupštine. Odluke Evropskog suda za ljudska prava u predmetima *Sejdić-Finci*, *Zornić*, *Pilav* i *Šlaku* potvrđuju da se Ustavom države krši Evropska konvencija o ljudskim pravima. Veliki broj odluka Ustavnog suda tek trebaju biti provedene na različitim nivoima u cijeloj državi.

Na funkcionisanje **Predsjedništva Bosne i Hercegovine** uticalo je iznošenje oprečnih stavova pojedinih članova Predsjedništva o nizu pitanja iz nadležnosti nad vanjskom politikom. **Vijeće ministara** je ostalo posvećeno unapređenju programa integracije države u EU. Usvojilo je cjelodržavne strategije u oblastima kao što su životna sredina i ruralni razvoj. Međutim, odgođeno je provođenje brojnih reformi uslijed nedostatka dogovora unutar vladajuće koalicije. Još uvijek nisu usvojene cjelodržavne strategije u oblastima kao što su energija, zapošljavanje ili upravljanje javnim finansijama. Potrebno je dodatno ojačati ulogu i kapacitete Direkcije za evropske integracije. Drugi ciklus sastanaka zajedničkih tijela u okviru SSP-a je održan prema planu, izuzev sastanka Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje. Mehanizam koordinacije o pitanjima EU počeo je funkcionisati u junu 2017. godine sa usaglašavanjem odgovora države na Upitnik Evropske komisije. Državni program za usklađivanje zakonodavstva u državi sa *acquis*-em EU tek treba biti usvojen. Program je zakonska obaveza prema SSP-u i od suštinskog je značaja za planiranje i usmjeravanje procesa usklađivanja zakonodavstva u cijeloj zemlji.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine pripremila je određene propise koji proističu iz Akcionog plana za realizaciju Reformske agende.

Vlada Republike Srpske nastavila je pripremati propise iz okvira Akcionog plana za realizaciju Reformske agende. Dobrovoljni penzijski fond započeo je sa radom kao prvi takve vrste u Bosni i Hercegovini. Vlada Republike Srpske je započela ambiciozan program reformi za restrukturiranje svojih željeznica. Entitet je nastavio da odvojeno radi na usklađivanju svog zakonodavstva sa *acquis*-em EU i razvio je sopstvenu metodologiju usklađivanja, koja predviđa da Vlada donosi godišnje akcione planove bez saradnje sa drugim nivoima vlasti u državi.

Usvajanje novog zakonodavstva u oblasti bankarstva je bio dobar korak ka harmonizaciji ekonomskih reformi između entiteta.

Vlada Brčko distrikta BiH nastavila je da igra konstruktivnu ulogu u usvajanju strategija i dokumenata u vezi sa EU, naročito u oblasti transporta, životne sredine i ruralnog razvoja. Međutim, ukupan tempo sprovođenja mjera iz Reformske agende je u 2017. godini bio usporen.

Entitetski propisi su i dalje uglavnom u skladu sa Evropskom poveljom o **lokalnoj samoupravi**. Međutim, i dalje nije jasna podjela nadležnosti između entiteta, kantona i opština, s tim što nedostaje i njihova međusobna saradnja i relativno je nizak nivo finansijske autonomije na

opštinskom nivou.

Ured ombudsmana i dalje nema adekvatne ljudske resurse i suočava se sa ozbiljnim finansijskim ograničenjima uprkos nedavnom povećanju budžeta. Ovo štetno utiče na njihovo funkcionisanje, uključujući provedbu propisa o zabrani diskriminacije.

Kada je u pitanju **civilno društvo**, postignut je određeni napredak u uspostavljanju institucionalnih mehanizama za saradnju između vlada i organizacija civilnog društva (OCD), kao i za javno finansiranje OCD. U novembru 2017. godine potpisana je Povelja o saradnji između Vijeća ministara BiH i OCD. Strateški okvir za saradnju sa civilnim društvom treba dalje razvijati na svim nivoima vlasti. Veliki broj institucija na različitim nivoima vlasti je imenovalo kontakt osobe zadužene za dijalog i saradnju sa organizacijama civilnog društva. Konsultacije sa organizacijama civilnog društva povremeno su održavane u određenim sektorima, takođe zahvaljujući korištenju institucionalnih mehanizama kao što su web platforme za e-konsultacije. Javni pozivi za finansiranja i, u nekim slučajevima, rezultati izbora bili su javno dostupni, ali određeni mehanizmi finansiranja za raspodjelu sredstava ostali su pravno neobavezujući i nisu bili u potpunosti implementirani. Transparentnost je ostala slaba zbog nedostatka mehanizama za praćenje i evaluaciju. Platforma koja okuplja aktore civilnog društva pod nazivom „Alijansa za EU integracije“ u oktobru 2017.godine je objavila svoje alternativne odgovore na Upitnik Evropske komisije.

U vezi sa **civilnim nadzorom nad sigurnosnim snagama**, velike količine nesigurno skladištene i nestabilne municije, naoružanja i eksploziva i dalje predstavljaju rizik. Masterplan za završetak rješavanja viškova naoružanja koje je držala vojska do 2020. godine je dopunjen u decembru 2016. godine sa posebnim mjerama za odlaganje oružja. Velike zalihe oružja i municije koje drže 16 agencija za sprovođenje zakona u zemlji i široka rasprostranjenost ilegalnog oružja u posjedu stanovnika i dalje predstavljaju problem.

2.1.2. Reforma javne uprave

Bosna i Hercegovina je u **ranjoj fazi** reforme javne uprave. **Nije ostvaren napredak** u protekloj godini, a preporuke Komisije iz 2016. godine nisu provedene. Povećana je politička podrška za cjelodržavnu strategiju za reformu javne uprave. Državna služba u Federaciji i na kantonalnom nivou je ostala rascjepkana. Slabosti u razvoju politike i koordinaciji i odgovornosti još uvijek nisu riješene. Potrebno je usvojiti državni program za usklađivanje zakonodavstva sa *acquis*-em.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina pogotovo treba:

- usvojiti i početi provoditi novi cjelodržavni strateški okvir za reformu javne uprave i za upravljanje javnim finansijama;
- osigurati provedbu efikasnog sistema upravljanja ljudskim potencijalima, posebno u zapošljavanju, i izmijeniti i dopuniti propise o državnoj službi kako bi se smanjio rizik od politizacije državne službe na svim nivoima vlasti
- usvojiti državni program za usklađivanje zakonodavstva sa *acquis*-em.

Izrada i koordinacija politika

Sistem kreiranja politika u Bosni i Hercegovini i dalje je veoma rascjepkan. Na snazi su odvojeni pravni okviri za planiranje politike na državnom i entitetskom nivou. Nije bilo napretka u cjelodržavnom pristupu izradi i koordinaciji politika.

Do sada nisu uspostavljeni zahtjevi za cijelu državu i zajednički standardi potrebni za razvoj sektorskih strategija. Koordinacija među različitim nivoima vlasti i provjera kvaliteta sadržaja politike i dalje ostaju nedostadni. Stoga, poboljšanje kvaliteta i osiguranje koherentnosti i finansijske pristupačnosti javnih politika u cijeloj zemlji ostaje veliki izazov.

Administrativna koordinacija o pitanjima EU uspostavljena je kroz mehanizam koordinacije u avgustu 2016. godine. Državni program za usklađivanje sa *acquis*-em EU tek treba usvojiti.

Pravni okvir za **kreiranje politika i izradu propisa na inkluzivan način i na temelju pouzdanih podataka**, nije u potpunosti koherentan, a zakonom propisani zahtjevi nisu upotpunjeni detaljnim smjernicama niti kontrolom kvaliteta kako bi se osigurala djelotvorna provedba. Finansijski uticaj prijedloga politike trebao bi se raditi na svim nivoima u skladu sa zakonom propisanim zahtjevima, ali se to ne provodi sistematično. Procjene uticaja propisa i javne konsultacije se ne sprovode sistematski zbog nedovoljnih kapaciteta. Ograničeni kvalitet i praksa praćenja i izvještavanja, kao i nedostatak formalnog zahtjeva za objavljivanjem ključnih dokumenata vlade o planiranju, predstavljaju ozbiljnu prepreku **javnom nadzoru nad radom vlade**.

Upravljanje javnim finansijama

Programi reforme upravljanja javnim finansijama su usvojeni na svim nivoima vlasti osim u Republici Srpskoj. Preostaje da se usvoji cjelodržavna strategija reforme UJF.

Postoje značajni nedostaci u pogledu mehanizama interne kontrole institucija na svim nivoima, što sistem čini osjetljivim na neefikasnost i gubitke, posebno u oblasti javnih nabavki. Ministarstva finansija na različitim nivoima nemaju administrativne kapacitete za dalje provođenje reformi upravljanja javnim finansijama.

Bosna i Hercegovina još uvijek nije postigla dovoljnu **transparentnost budžeta**. Godišnji budžeti se objavljuju, ali ni na jednom upravnom nivou ne postoje konsolidovani mjesečni izvještaji. Nedostatak usklađenosti kontnih planova na državnom nivou i u entitetima otežava pristup konsolidovanim podacima. Potrebno je poboljšati praćenje nalaza vanjske revizije. Postojale su inicijative za pripremu i planiranje građanskog budžeta, posebno za neke institucije na nivou Vijeća ministara, ali se njegov razvoj treba dovesti do kraja.

Odgovornost uprave

Organizacija i vrste organa javne uprave ostaju nejasni, bez detaljnih funkcionalnih kriterija za razlikovanje nezavisnih tijela i tijela koja su u sastavu ministarstava. Takođe, ne postoje jasne procedure za uspostavljanje, spajanje ili ukidanje tijela javne uprave. Ne postoje **jasne linije odgovornosti** između institucija. Takođe, donošenje odluka je veoma centralizovano, jer se sa političkog nivoa malo delegira višim državnim službenicima. Nije razvijeno upravljanje učinkom.

Finansijska nezavisnost Ombudsmana od izvršne vlasti ostaje zabrinjavajuća i provedba njegovih preporuka ostaje slaba, što utiče na **pravo građana na dobru upravu**. **Pravo na pristup informacijama od javnog karaktera** nije ravnomjerno osigurano na svim nivoima vlasti uslijed nedostataka u zakonodavstvu i nedosljedne provedbe na svim nivoima. Mehanizmi praćenja provedbe ostaju slabi. Poboljšana je efikasnost sudova u rješavanju upravnih predmeta, čime je ojačano ostvarivanje **prava građana na upravnu pravdu**. **Pravo građana na naknadu štete** u slučajevima nezakonite radnje regulisano je na svim nivoima, ali se provedba ne može provjeriti zbog nedostatka podataka o praktičnoj primjeni.

Pružanje usluga građanima i poslovnim subjektima

Poboljšan je pravni okvir **uprave orijentisane prema korisnicima**. Osnovana je Kancelarija za nadzor i akreditaciju ovjerilaca putem obaveznog usvajanja niza pravilnika, a sa radom je

započela u januaru 2018. godine nakon završetka postupaka zapošljavanje.

Izrađen je novi Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od povjerenja u elektronskom poslovanju, koji se nalazi u fazi mišljenja, nakon čega će biti upućen u proceduru usvajanja. Potrebno je osigurati njegovo usvajanje i funkcionalnost Kancelarije za nadzor i akreditaciju ovjerilaca, kako bi se ispunili svi uslovi za funkcionalnu upotrebu e-potpisa u otvorenom sistemu. Trenutni zakonski okvir na različitim nivoima sadrži ključne principe dobrog administrativnog ponašanja. Potrebno je osigurati usklađivanje i izmjene zakona o **upravnim postupcima**. Posebne upravne postupke i dalje treba revidirati i ukinuti ili uskladiti sa zakonom o upravnom postupku na različitim nivoima uprave.

Strateški okvir za reformu javne uprave

Svi upravni nivoi aktivno doprinose razvoju cjelodržavnog **strateškog okvira za reformu javne uprave**. Postoji konsenzus o trenutnom nacrtu, ali treba potvrditi **političku podršku**. Kancelarija koordinatora za reformu javne uprave nastavila je da provodi projekte iz prethodne strategije, koje finansira Fond za RJU. Valjanost Fonda za RJU, koji predstavlja važan instrument za finansiranje reforme javne uprave, mora biti potvrđena kako bi se osigurala finansijska održivost naredne strategije za RJU. Potrebna je bolja koordinacija donatora i nova baza podataka o finansijskoj pomoći donatora za narednu strategiju.

2.2. Vladavina zakona i temeljna prava

2.2.1. Pravosuđe i temeljna prava

Temeljne vrijednosti EU uključuju vladavinu zakona i poštivanje ljudskih prava. Adekvatno funkcionisanje pravosuđa i efikasna borba protiv korupcije su od izuzetne važnosti, kao i poštivanje temeljnih prava u zakonima i u praksi.

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** za provođenje *acquis-a* i evropskih standarda u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** u vezi s pravosuđem, ali su se generalno reforme sporo odvijale. Korupcija je rasprostranjena te i dalje predstavlja razlog za zabrinutost. U pogledu provedbe ljudskih prava, BiH je ostvarila određeni napredak, naročito donošenjem Revidiranog akcionog plana za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite, dok su u pogledu sveukupnog poštivanja ljudskih prava i dalje potrebna značajnija poboljšanja. Odredba o smrtnoj kazni u Ustavu *Republike Srpske* i dalje treba da se ukinu.

Funkcionisanje pravosuđa

Pravosudni sistem Bosne i Hercegovine je dostigao **određeni nivo pripremljenosti**. **Ostvaren je određeni napredak** u pogledu nekih preporuka iz Izvještaja za 2016. godinu, konkretno kroz usvajanje akcionog plana za provođenje reforme sektora pravde za period 2014-2018. i uspostavljanje struktura za praćenje i izvještavanje. Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) je usvojilo detaljan akcioni plan provođenja preporuka Evropske komisije za pitanja u okviru mandata VSTV-a, uključujući i jačanje disciplinskih postupaka. Međutim, pitanja većine mjera treba riješiti zakonodavac. Smanjenje zaostatka u rješavanju komunalnih predmeta u sudovima i reforma izvršnih postupaka i dalje predstavljaju problem. Nastavile su se politički motivisane prijetnje upućene pravosuđu. I dalje je potrebno ojačati nezavisnost pravosuđa, uključujući i nezavisnost od političkog uticaja.

U narednoj godini, Bosna i Hercegovina bi naročito trebala uraditi sljedeće:

→ provesti akcioni plan za reformu sektora pravde za period 2014-2018. godina, dodijeliti realna budžetska sredstva i osigurati da sistem praćenja i izvještavanja efektivno funkcioniše;

→ provesti akcioni plan koji je usvojio VSTV, pogotovo u pogledu jačanja disciplinskih sankcija i integriteta u pravosuđu, i putem poboljšanih prijava imovinskog stanja; sačiniti više kvalitativnih kriterija za imenovanje i ocjenjivanje rada sudija i tužilaca; unaprijediti edukaciju, uključujući i uspostavljanje djelotvornog sistema mentorstva; revidirati Zakon o VSTV-u na temelju preporuka Evropske komisije i relevantnog mišljenja Venecijanske komisije;

→ poboljšati nepristrasnost i efikasnost unapređenjem postojećeg sistema upravljanja predmetima u okviru VSTV-a kako bi se efektivno pratilo nasumično dodjeljivanje predmeta i osigurali tačniji statistički podaci u skladu s metodologijom Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ); provesti reformu zakona o izvršnom postupku kako bi se efektivno smanjio zaostatak u komunalnom predmetima i unaprijedio izvršni postupak u cijeloj Bosni i Hercegovini.

Strateški dokumenti

U martu 2017. godine je Vijeće ministara usvojilo **akcioni plan** za cjelodržavnu **strategiju za reformu sektora pravde** za period 2014-2018, sa novim prilagođenim rokovima za provedbu.

Ministarska konferencija, koja uključuje ministre pravde na svim nivoima, predstavnike Pravosudne komisije Brčko distrikta (PKBD) i Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV) odgovorna je za nadgledanje provedbe strategije za reformu sektora pravde. Konferencija je usvojila svoj poslovnik u junu 2017. godine i uspostavila tehničke strukture koje će pratiti realizaciju u različitim oblastima strategije. Ove strukture sada u potpunosti funkcionišu i izradile su prvi izvještaj o realizaciji aktivnosti koji je usvojen na sjednici ministarske konferencije koja je održana u martu 2018. godine. Ministarska konferencija je dala podršku produženju vremenskog okvira strategije i nakon 2018. godine, a što treba odobriti Vijeće ministara, te potpisivanju memoranduma o razumijevanju s predstavnicima organizacija civilnog društva (OCD) o redovnom praćenju i izvještavanju o realizaciji strategije. Vlasti trebaju poduzeti odlučnije korake za provedbu strategije u smislu izdvajanja odgovarajućih budžetskih sredstava za svaku aktivnost predviđenu u strategiji te pokazati da provedba strategije ima mjerljiv učinak.

Nacrt zakona o sudovima u Bosni i Hercegovini se treba finalizirati pod vodstvom Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine, u skladu sa standardima za krivičnu nadležnost koji su utvrđeni Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije. Ovaj zakon je potrebno donijeti kako bi se osnažila pravna sigurnost i funkcionisanje pravosuđa, pogotovo u borbi protiv teškog kriminala.

Upravljački organi

Zakon o **Visokom sudskom i tužilačkom vijeću** još uvijek ima nedostataka, posebno u pogledu imenovanja, ocjenjivanja rada i disciplinskih postupaka, sukoba interesa, prijave imovinskog stanja, kao i prava na žalbu na konačne odluke VSTV-a. Ova pitanja treba rješavati u svjetlu mišljenja Venecijanske komisije iz 2014. godine i preporuka Evropske komisije, posebno na osnovu stručnih provjera. Unatoč ovoj jasnoj smjernici, novih nacrta zakona nema od 2013. godine. Ovo pitanje se treba prioritarno riješiti.

VSTV je počeo rješavati pitanja koja se tiču veće transparentnosti sjednica VSTV-a, unapređenja postupaka glasanja, kao i izuzeća sudija i tužilaca. VSTV je u novembru 2017. godine usvojio detaljan akcioni plan s jasnim rokovima za provedbu preporuka Komisije u okviru mandata VSTV-a u oblasti prijave imovinskog stanja, imenovanja i disciplinskih postupaka, ocjene rada, poslovnika VSTV-a, edukacija sudija i tužilaca uključujući i djelotvoran mehanizam za praćenje. Vijeće treba nastaviti jačati svoj kapacitet u oblasti strateškog i budžetskog planiranja, te planiranja ljudskih resursa, kao za aktivnosti vezane za odnose s javnošću. Budžet VSTV-a za 2018. godinu iznosi 5,07 miliona eura u poređenju s 4,86 miliona eura u 2017. godini. Na kraju 2017. godine, od 173 radna mjesta u sistematizaciji VSTV-a, bilo je popunjeno 135 radnih mjesta. Ove brojke uključuju kako radna mjesta sa zaposlenjem na neodređeno vrijeme, tako i osoblje zaposleno na projektima.

Nezavisnost i nepristrasnost

U oktobru 2017. godine VSTV je usvojio sporne zaključke koji su mogli ugroziti **nezavisnost sudstva i samostalnost tužilaštva** s obzirom da su, između ostalog, predviđali mogućnost smjene sudija i tužilaca na osnovu navodnih ranijih aktivnosti u toku rata bez provođenja disciplinskih postupaka. U novembru je VSTV usvojio nove zaključke umjesto prethodnih zaključaka u cilju usklađivanja sa evropskim standardima.

Ovaj događaj je pokazao izloženost pravosuđa različitim vrstama pritiska. Nezavisnost sudstva i samostalnost tužilaštva se moraju dalje jačati, i u praksi također. Politički motivisane prijetnje upućene sudovima i tužilaštvima se moraju na vrijeme otkrivati i po njima se mora na odgovarajući način postupati. Ustavni i pravni okvir je i dalje slab u pogledu zaštite nezavisnosti, nepristrasnosti i samostalnosti sudija i tužilaca.

Sistem upravljanja predmetima za sudije i tužioce omogućava nasumično dodjeljivanje predmeta u rad, ali je potrebno unaprijediti njegovu sigurnost i transparentnost. Moguće su preraspodjele bez konkretnog opravdanja, a kontrolni sistem za ponovnu dodjelu predmeta u rad nije uspostavljen.

Odgovornost

Smjernice VSTV-a koje se odnose na sprečavanje sukoba interesa u pravosuđu, izradu planova integriteta u pravosuđu i unapređenje disciplinskog postupka su se počele provoditi. Poslovnik VSTV-a je izmijenjen kako bi se bolje regulisao postupak izuzeća u slučaju postojanja sukoba interesa. VSTV je također počeo rješavati pitanje veoma neodređenih propisa o **prijavi imovinskog stanja** kojima se nalaže neka vrsta finansijskog izvještaja koji treba da dostave sudije i tužioci, ali se ne propisuje bilo kakav mehanizam za njegovo objavljivanje ili provjeru. Obrazac prijave imovinskog stanja je izmijenjen, ali ga je potrebno i dalje poboljšati. Pored toga, potrebno je poštiti provjeru u smislu omogućavanja dodatne provjere u bazama podataka drugih relevantnih upravnih organa.

Potrebno je ubrzati aktivnosti na jačanju **disciplinskih postupaka**. Opseg pojedinih disciplinskih prekršaja je još uvijek potrebno razjasniti, a relevantna sudska praksa se treba objediniti i objaviti. U 2017. godini je Ured disciplinskog tužioca evidentirao 1077 pritužbi protiv nosilaca sudskih i tužilačkih funkcija (17,2 % više u odnosu na 2016. godinu). Pokrenuto je 25 disciplinskih postupaka koji su rezultirali izricanjem 19 disciplinskih mjera, uglavnom smanjenja plate i jednim vraćanjem glavnog tužioca u status tužioca. Disciplinske komisije su donijele 24 odluke o meritumu, uključujući i preostale predmete iz prethodne godine. Politika sankcionisanja treba biti stroža imajući u vidu da su sankcije u disciplinskim postupcima protiv sudija i tužilaca kao sredstvo prevencije i dalje rijetke. Odluke o nepokretanju disciplinskog gonjenja treba zasnivati na jasnom obrazloženju i treba postojati mogućnost za osporavanje tih odluka i za djelotvoran pravni lijek.

Ured disciplinskog tužioca treba postati nezavisan od VSTV-a. VSTV i dalje može ukinuti konačnu odluku disciplinskog tužioca, koji ima ograničene mogućnosti za žalbu. Imajući u vidu da sudije i tužioci kojima je izrečena disciplinska mjera mogu ipak napredovati, potrebno je na odgovarajući način uzeti u obzir disciplinske mjere u sistemima ocjenjivanja rada i unapređenja.

Iako postoje **etički kodeksi** za sudije i tužioce, još ne postoji bilo kakav formalni izvršni mehanizam za pokretanje disciplinskog postupka. Potrebno je poduzeti energičnije mjere protiv korupcije u pravosuđu.

Profesionalnost i stručnost

Postupci kojima se reguliše imenovanje i upravljanje karijerom sudija i tužilaca se trebaju prioritetno poboljšati kako bi se osiguralo da budu transparentniji, efikasniji i da se više zasnivaju na zaslugama. Potrebno je napraviti jasnu razliku između stupanja na pravosudnu funkciju po

prvi put i postupaka za prelazak na drugo radno mjesto ili unapređenje. Sistem ocjenjivanja rada treba biti obavezan za sve sudije i tužioce, uključujući i one na državnom nivou, i ne treba se temeljiti samo na kvantitativnim, već i na kvalitativnim kriterijima. Treba se uspostaviti jasna povezanost s jedne strane između ocjene rada i napredovanja u karijeri, posebno za rukovodne funkcije, a s druge strane između ocjene rada i disciplinskih postupaka. VSTV je počeo rješavati neka od ovih pitanja, prvenstveno kroz izmjene internih propisa. Osim toga, zakonodavac mora riješiti nedostatak djelotvornog pravnog lijeka protiv konačne odluke o imenovanju i ocjeni rezultata rada kroz izmjene i dopune Zakona o VSTV-u.

Kvalitet pravosudnog sistema

Obuka sudija i tužilaca u Bosni i Hercegovini se vrši putem entitetskih centara za edukaciju sudija i tužilaca, te putem interne strukture za edukaciju Suda Bosne i Hercegovine. I dalje stoji da se višegodišnji programi edukacije trebaju sistematski sačinjavati na osnovu pouzdane procjene potreba, a potrebno je uvesti i sistem nezavisnog praćenja i ocjenjivanja. Potrebno je unaprijediti sadržaj, metodologiju i organizaciju edukacije, sa naglaskom na izgradnji konkretnog kapaciteta za postupanje po složenim predmetima i osnovnih vještina za obavljanje pravosudnih poslova, u skladu s preporukama Evropske komisije. Predsjednici sudova i glavni tužioc se trebaju više uključivati u identifikaciju potreba za edukacijom svojih zaposlenih. VSTV treba nadgledati sve aktivnosti edukacije u pravosuđu u skladu sa svojim zakonskim obavezama. Za oba centra za edukaciju su potrebna dovoljna budžetska sredstva kako bi se zadržali održivi programi edukacije.

Svakodnevni rad sudova i tužilaštava **prati se i mjeri** kroz sistem upravljanja predmetima, putem kojeg se ocjenjuje rad sudija na osnovu godišnjeg obima posla. Prikupljanje i analiza statističkih podataka o radu pravosudnog sistema se ne provodi na sistematičan način.

Rad sudova postaje sve transparentniji kroz izdavanje većeg broja **kodova** za besplatan pristup anonimiziranim sudskim odlukama za sudije i tužioce, a nakon plaćanja godišnje naknade i za advokate, pojedince i pravne osobe. Potrebno je unaprijediti uvjete za snimanje sudskih postupaka, a više sudskih odluka treba staviti na raspolaganje većem broju stranaka, uz dalje poštivanje propisa o zaštiti podataka kroz sistematičnu anonimizaciju.

Imajući u vidu nepostojanje vrhovnog suda koji bi osigurao jednoobrazno tumačenje zakona, aktivnosti u cilju postizanja veće **dosljednosti sudske prakse** u cijeloj zemlji su značajno usporene u 2017. godini, tako da je zajedničko građansko vijeće sudova najviših instanci u Bosni i Hercegovini održalo dvije sjednice, dok se upravno i krivično vijeće nije sastajalo.

Pored sudskih postupaka mirenja, i **druge alternativne metode rješavanja sporova**, posebno medijacija, se trebaju unaprijediti u skladu sa evropskim standardima i najboljim praksama.

Budžetska sredstva dodijeljena pravosuđu za 2018. godinu iznose 130,5 miliona eura, što je više nego u 2017. godini (122,2 miliona eura odnosno 0,8 % BDP-a). U 2018. godini je sudovima dodijeljeno 99,2 miliona eura (u 2017. godini: 93,2 miliona eura), a tužilaštvima 28,7 miliona eura (u 2017. godini: 26,5 miliona eura). S obzirom da se najveći dio budžetskih sredstava troši na plaće, sredstva koja su dodijeljena su i dalje nedovoljna, naročito u pogledu potreba za ulaganjima i za unapređenje infrastrukture u pravosuđu.

Efikasnost

Trajanje sudskih postupaka se 2017. godine neznatno skratilo (474 dana) u poređenju sa 2016. godinom (476 dana), a i stopa rješavanja predmeta je nešto niža i iznosi 105 % (109 % u 2016.)

Ukupan broj **zaostalih neriješenih sudskih predmeta** je na kraju 2017. godine iznosio 2,1 milion. Najveći dio zaostatka čini 1,7 miliona predmeta neplaćenih računa za komunalne usluge, gdje nije došlo do značajnog smanjenja u odnosu na prošli izvještajni period. Ukupan zaostatak nekomunalnih predmeta smanjen je za 5,2 % u odnosu na kraj 2016. godine i ukupno je iznosio

339 385 neriješenih predmeta. Prosječno trajanje postupaka u nekomunalnim parničnim predmetima pred prvostepenim sudovima u Bosni i Hercegovini u 2017. godini bilo je 494 dana, u odnosu na 502 dana u 2016. godini.

Još uvijek nije pokrenuta zakonodavna inicijativa da se smanji zaostatak predmeta neplaćenih računa za komunalne usluge i sporova male vrijednosti kroz unapređenje izvršnih postupaka. Potrebno je da nadležni organi usvoje akcioni plan u cilju iznalaženja najadekvatnijeg modela za prebacivanje ovih predmeta sa sudova u druge javne ili privatne institucije.

Domaće procesuiranje ratnih zločina

Zabilježeni je dalji napredak u rješavanju zaostatka neriješenih predmeta ratnih zločina. Smanjen je broj optužnica i iznosi 40 podnesenih optužnica protiv 69 osumnjičenih lica u 2017. godini u poređenju sa 72 optužnice protiv 154 osumnjičena lica u 2016. godini. Sudovi u Bosni i Hercegovini su 2017. godine potvrdili 46 optužnica protiv 95 osumnjičenih lica i okončali 47 predmeta u prvostepenom postupku protiv 75 osumnjičenih lica, od kojih je 46 osuđeno, a 29 oslobođeno.

Zabilježen je nastavak pozitivnog trenda uspješnog procesuiranja **predmeta ratnih zločina koji uključuju seksualno nasilje**. Izrečene su pravosnažne osuđujuće presude u 13 predmeta protiv 20 optuženih.

Podrška žrtvama i svjedocima na sudovima je dodatno unaprijeđena, a sudska policija ima formalno ovlaštenje da osigura zaštitu u oba entiteta. Međutim, njena dugoročna održivost i dalje je povezana sa garancijom za nastavak finansiranja iz domaćih izvora.

Provedba ciljeva iz Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina je nastavljena i to preraspodjelom manje složenih predmeta sa državnog pravosuđa na druge pravosudne nivoe i na način da državno pravosuđe preuzme najsloženije predmete sa drugih sudskih instanci.

Potrebno je usvojiti nacrt izmjena i dopuna Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, kako bi se omogućila efikasnija raspodjela predmeta između različitih nivoa upravljanja, kao i uvođenje novih kriterija i rokova za procesuiranje najsloženijih predmeta. Potrebno je ojačati ulogu nadzornog tijela za praćenje provedbe strategije, kako bi se osiguralo njeno efektivno praćenje.

Borba protiv korupcije

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** u borbi protiv korupcije. **Određeni napredak** je postignut u realizaciji prošlogodišnjih preporuka kroz usvajanje strategija i akcionih planova na različitim nivoima vlasti. Ipak, pravni i institucionalni okvir je i dalje neadekvatan a rascjepkanost akcionih planova čini njihovu provedbu manje efikasnom. I dalje postoji jaz između izražene političke volje i nepostojanja konkretnih rezultata.

U narednoj godini Bosna i Hercegovina bi naročito trebala uraditi sljedeće:

usvojiti dosljedne i vjerodostojne akcione planove (koji još nedostaju), zasnovane na realnom budžetu i osiguravanju provedbe i praćenja strategija za borbu protiv korupcije;

→ uspostaviti tijela za sprječavanje korupcije tamo gdje još nisu uspostavljena i osigurati njihovu međusobnu saradnju, kao i saradnju sa Agencijom za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije;

→ izmijeniti i dopuniti zakonodavstvo kako bi se osiguralo efikasno rješavanje sukoba interesa na nivou države, FBiH i Brčko distrikta, unaprijediti propise koji regulišu imovinske kartice i usvojiti propise koji osiguravaju efektivnu zaštitu onih koji prijavljuju korupciju (uzbunjivača) u FBiH i Brčko distriktu;

→ znatno unaprijediti postignute rezultate u oblastima suzbijanja i sprečavanja korupcije, između ostalog uvođenjem efektivnih i preventivnih sankcija.

Postignuti rezultati

Tokom 2017. godine Državna agencija za istrage i zaštitu je provela ukupno 193 **istrage** o finansijskom kriminalu i korupciji, od čega je njih 125 kompletirano. 26 prijavi protiv 107 lica (97 fizičkih i 10 pravnih lica) i 11 dopunskih prijavi protiv 68 lica (52 fizičkih i 16 pravnih lica) dostavljeno je nadležnim tužilaštvima.

U cijeloj državi bilo je ukupno 232 optužnica, što predstavlja povećanje od 18 % u poređenju sa 2016. godinom, a doneseno je 156 osuđujućih presuda (151 u 2016.), od kojih su većina uslovne. Nije bilo pravosnažnih osuđujućih presuda u medijski eksponiranim predmetima. Zaplijenjeno je nezakonito stečenih 837 000 eura. Većina osuđujućih presuda izrečena je zbog zloupotrebe službenog položaja ili ovlaštenja.

Revizorski izvještaji i izvještaji poreskih uprava se i dalje ne koriste sistematski i proaktivno u borbi protiv korupcije. Finansijske istrage u predmetima korupcije se još uvijek ne vode na sistematičan način, a koncept je potrebno dodatno uskladiti sa standardima Radne grupe za finansijske mjere u borbi protiv pranja novca (FATF). Politički organi vlasti trebaju poštovati operativnu nezavisnost organa za provedbu zakona i osigurati da ti organi imaju puna ovlaštenja da u istraživanju navoda o korupciji postupaju djelotvorno i nepristrasno.

Još uvijek nema podataka o postignutim rezultatima na polju učinkovite kontrole finansiranja političkih stranaka i izbornih kampanja.

Imovinske kartice se i dalje uređuju odvojenim i nekoordinisanim propisima zbog čega je njihova provedba, poput izrečenih kazni, nedjelotvorna. U 2017. godini je 96 % od ukupno 522 javna zvaničnika na državnom nivou dostavilo **imovinske kartice**. Centralna izborna komisija je odbila da objavi imovinske kartice zvaničnika koji se kandiduju na izborima, u skladu sa tumačenjem Agencije za zaštitu ličnih podataka, a suprotno izbornom zakonu.

Komisija za odlučivanje o sukobu interesa na državnom nivou postala je operativna sredinom 2016. godine. Od tada vrši provjeru imovinskih kartica koje podnose javni zvaničnici i državni službenici. U 10 slučajeva su donesene odluke kojima su izrečene sankcije. Ukupno je naplaćeno 1 750 eura novčanih kazni. Provedba pravila o sukobu interesa na drugim nivoima vlasti je i dalje neravnomjerna.

Ne postoje propisi kojima se uređuje pitanje lobiranja, a kapaciteti za vršenje kontrola u oblasti **javnih nabavki** i dalje su slabi. Država bi trebala uvesti potpuno funkcionalan sistem e-nabavki kako bi se unaprijedila transparentnost i smanjile mogućnosti za zloupotrebu. U tom smislu ne postoji nikakva politika.

Institucionalni okvir

Sprječavanje korupcije

Agencija za borbu protiv korupcije na državnom nivou ima odgovarajući budžet, ali 20 % radnih mjesta je upražnjeno od sistematiziranih 41, uključujući ključne oblasti. Prostorije su neadekvatne. Nadležna tijela za sprječavanje korupcije uspostavljena su u oba entiteta, Brčko distriktu i skoro svim kantonima, izuzev Zapadnohercegovačkog. Agencija za borbu protiv korupcije je ukupno zaključila 30 memoranduma o razumijevanju sa nadležnim tijelima za sprječavanje korupcije na drugim nivoima vlasti, te sa VSTV-om, vladinim agencijama i nevladinim organizacijama i nekoliko visokoobrazovnih ustanova. Agencija nema direktan pristup bazama podataka drugih organa (npr. Ministarstvo unutrašnjih poslova, Agencija za nekretnine, poreski organi, zemljišne knjige, registar vozila, Centralna agencija za depozite) što bi omogućilo trenutnu unakrsnu provjeru podataka u realnom vremenu i automatsko otkrivanje

potencijalno nespojivih funkcija.

Primjena zakona

Specijalno tužilaštvo je uspostavljeno na državnom i nivou entiteta Republika Srpska. U entitetu FBiH još uvijek nisu formirana specijalizovana odjeljenja u Federalnom tužilaštvu i na Vrhovnom sudu, iako su relevantni propisi usvojeni. Kapaciteti za istraživanje ekonomskog, finansijskog kriminala i kriminala vezanog za javne nabavke su i dalje slabi i potrebno ih je znatno unaprijediti u pogledu brojnosti, nivoa specijalizovanosti i opremljenosti. Policija i pravosudni organi trebaju se dodatno specijalizovati.

Zakonodavni okvir

Neke od preporuka GRECO-a (Grupa zemalja Vijeća Evrope protiv korupcije) na polju finansiranja političkih stranaka i sukoba interesa još uvijek nisu ispunjene.

Još uvijek nije usvojen novi zakon o sukobu interesa Bosne i Hercegovine koji je usklađen sa međunarodnim standardima. To bi značajno doprinijelo intenziviranju aktivnosti u borbi protiv korupcije. FBiH i Brčko distrikt trebaju usvojiti propise o sukobu interesa i o učinkovitoj zaštiti uzbunjivača.

Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u Republici Srpskoj stupio je na snagu u julu 2017. godine. Njime se utvrđuje postupak prijavljivanja korupcije, kao i obaveze i nadležnosti organa koji su odgovorni da pruže zaštitu.

Još uvijek ne postoji djelotvorna politika krivičnog pravosuđa, što se odnosi i na kazne koje nemaju preventivni učinak. Česti sukobi nadležnosti koji vode do prebacivanja predmeta između različitih nivoa vlasti dovode do sporosti i neefikasnosti postupaka, što utiče na kredibilitet sistema. Nedostatak proaktivnog pristupa policije u istraživanju slučajeva korupcije i dalje izaziva zabrinutost.

Postoje pravila o imunitetu članova parlamenata od krivične odgovornosti i procedura kojima se uređuje ukidanje imuniteta.

Ne postoji zakonodavni okvir za učinkovito sprječavanje i rješavanje pitanja korupcije u privatnom sektoru. Država treba provesti detaljnu analizu svojih propisa o borbi protiv korupcije, utvrđujući i rješavajući praznine i slabosti u koherentnoj zakonodavnoj mapi puta ka ispunjavanju međunarodnih i evropskih standarda.

Strateški okvir

I dalje se provode **Strategija za borbu protiv korupcije** i **akcioni plan** na državnom nivou koji su usvojeni u maju 2015. godine. U Brčko distriktu ne postoji strategija za borbu protiv korupcije. Svi kantoni imaju svoje strategije za sprječavanje korupcije izuzev Sarajevskog i Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, a Sarajevski kanton je odlučio da usvoji samo akcioni plan. Bosansko-podrinjski kanton Goražde i Zapadnohercegovački kanton nisu usvojili akcione planove.

U decembru 2017. godine softverska aplikacija kojom će se unaprijediti praćenje strateških dokumenata je postala operativna. Rascjepkanost strategija i akcionih planova čini njihovu provedbu manje efikasnom.

Prema procjenama rizika od korupcije, neki sektori kao što su sektor zapošljavanja, zdravstvo i obrazovanje i dalje su naročito podložni korupciji. Procjene rizika se moraju provesti i u ostalim osjetljivim oblastima.

Ljudska prava i zaštita manjina

Određeni napredak je postignut u rješavanju prethodnih preporuka u pogledu ljudskih prava i zaštite manjina. Strateški, pravni, institucionalni okvir i okvir politika treba biti u potpunosti proveden i dodatno unaprijeđen. I dalje je potrebno riješiti pitanje diskriminacije građana po pitanju izbora (sudska praksa u predmetu Sejdić-Finci) i obrazovnog sistema. Još uvijek nije ukinuta odredba o smrtnoj kazni u Ustavu Republike Srpske.

U narednom periodu Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće:

→ usvojiti cjelodržavnu strategiju u oblasti ljudskih prava i poduzeti dodatne mjere za borbu protiv svih oblika diskriminacije, naročito kroz usvajanje programa za borbu protiv diskriminacije i unaprjeđenje provedbe mjera protiv diskriminacije propisanih zakonom;

→ upotpuniti pravni i institucionalni okvir kroz uspostavu harmonizovanog, dosljednog, djelotvornog i besplatnog sistema pravne pomoći u cijeloj zemlji i osigurati nediskriminatorni pristup pravdi.

→ izdvojiti sredstva, primjenjivati i pratiti provedbu strategija i akcionih planova za socijalnu inkluziju ugroženih i marginalizovanih grupa, te osoba sa invaliditetom i nacionalnih manjina, posebno romske populacije.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala sve glavne evropske i **međunarodne instrumente za ljudska prava**. Bosna i Hercegovina je u julu 2017. potpisala Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta. Međutim, još uvijek nije u potpunosti provela 128 prihvaćenih preporuka iz Univerzalnog periodičnog pregleda iz 2014. godine. To uključuje preporuke o ustavnim promjenama kako bi se priznala jednakost svih građana, spriječila diskriminacija manjina i rodno zasnovanog nasilja, osigurala nediskriminacija, inkluzivno obrazovanje, reforma krivičnog zakona u pogledu ratnih zločina, kao i usklađivanje zakona i politika na svim nivoima vlasti.

Od septembra 2016. godine, **Evropski sud za ljudska prava** (ESLJP) je u deset predmeta (od ukupno 11) koji se uglavnom tiču prava na pravično suđenje utvrdio kršenja Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. U izvještajnom periodu Sud je evidentirao 1.588 novih predstavki. Zaključno sa 1. februarom 2018. ukupan broj predstavki koje Sud još nije razmatrao bio je 859. Preostali neriješeni predmeti se uglavnom odnose na povrat stanarskih prava, nestale osobe i diskriminaciju po osnovu etničke pripadnosti. Nije postignut napredak u provedbi presuda Suda BiH u predmetima Sejdić-Finci, Pilav i Zornić. Trenutno se u šest predmeta protiv Bosne i Hercegovine primjenjuje postupak pojačanog nadzora.

Još uvijek ne postoji sveobuhvatni strateški dokument o borbi protiv diskriminacije i o **promociji i provedbi ljudskih prava**. Institucija Ombudsmana još nije reformisana u skladu sa Pariškim principima i preporukama koje je izdao Globalni savez nacionalnih institucija za ljudska prava tokom postupka ponovne akreditacije krajem 2017. godine kako bi unaprijedio njenu nezavisnost i djelotvornost i omogućio joj da funkcioniše kao državni mehanizam za prevenciju torture i zlostavljanja. Potrebno je što prije usvojiti nacrt izmjena i dopuna Zakona o ombudsmanu kako bi se osigurala usklađenost sa Pariškim principima. Također, potrebno je dodijeliti odgovarajuća sredstva i osigurati pravilno funkcionisanje Institucije ombudsmana.

U pogledu **prava na život**, odredba o smrtnoj kazni u Ustavu RS-a još uvijek nije ukinuta.

Značajno se kasni sa uspostavom nacionalnog mehanizma za sprječavanje torture i zlostavljanja u skladu sa Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih oblika okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Izvještaji o zlostavljanju osumnjičenih u pojedinim policijskim stanicama i zatvorenika u pojedinim zatvorima i pritvorskim objektima i dalje predstavljaju ozbiljan problem koji treba rješavati. Još uvijek nije usvojen državni zakon o pravima civilnih žrtava torture tokom ratnog perioda, usklađen sa Konvencijom protiv torture.

Komiteta UN-a protiv torture je u svom podnesku iz 2017. dao preporuke da se otklone nedostaci u ovoj oblasti.

Propisi koji uređuju zatvorski sistem nisu dovoljno usklađeni na teritoriji cijele BiH niti su usklađeni sa evropskim standardima. Stanje određenih objekata ne zadovoljava pristojne uslove pritvora. Kvalitet zdravstvenih usluga u zatvorima je i dalje nedovoljan zbog nedostatka resursa i medicinskog osoblja. Objekti za policijski pritvor su u jako lošem stanju, često su bez prirodnog svjetla, adekvatne ventilacije, a higijenski uslovi u njima su očajni. Bosna i Hercegovina treba pojačati napore na unaprjeđenju uvjeta u zatvorima i pritvorskim jedinicama i osigurati da su ovi uvjeti u skladu sa Standardnim minimalnim pravilima UN-a za postupanje sa zatvorenicima. Psihijatrijska bolnica u Sokocu, čiji je cilj da pruži obavezno psihijatrijsko liječenje tokom trajanja krivičnog postupka, još nije operativna. Otežano je izvršenje kazni za krivična djela zbog nedostatka koordinacije i usklađivanja postupaka širom države. Nije zabilježen daljnji zaostatak u izvršenju krivičnih sankcija u FBiH. Nisu predviđeni programi reintegracije zatvorenika nakon odsluženja kazni.

U pogledu **zaštite ličnih podataka**, Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti pojedinaca u vezi sa automatskom obradom ličnih podataka i njen dodatni protokol. U 2016. godini, Agencija za zaštitu podataka je zaprimila 113 pritužbi protiv kontrolora podataka u javnom i privatnom sektoru i obavila 93 inspeksijska pregleda. U 2017. godini, Agencija je zaprimila 96 pritužbi i obavila 83 inspeksijska pregleda. Agencija mora imati adekvatne resurse kako bi djelotvorno obavljala svoje zadatke. Potrebno je preduzeti dodatne napore na usklađivanju zakonodavstva sa Opštom Uredbom 2016/679 o zaštiti podataka i Direktivom 2016/680.

Ustavne i pravne garancije **slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti** se i dalje uglavnom poštuju. I dok se vjerska tolerancija simbolično promovise na pojedinim dobro-poznatim mjestima, i dalje su prisutni slučajevi diskriminacije na vjerskoj osnovi kao i incidenti usmjereni na lokacije od vjerskog značaja.

Sloboda izražavanja

Zabilježen je **određen nivo pripremljenosti** u oblasti slobode izražavanja. Međutim **nije postignut napredak** u ovoj oblasti kao ni napredak u rješavanju preporuka od prošle godine. Finansijska stabilnost javnog RTV servisa nije u potpunosti i na održiv način riješena. Tokom izvještajnog perioda nastavljeni su politički pritisci i zastrašivanja novinara kao i fizički i verbalni napadi i nije osigurano sistemsko djelovanje institucija. Vlasti nisu pokušale riješiti nedostatak transparentnosti vlasništva nad medijima.

→ osigurati dovoljnu zaštitu novinara i odgovarajuću primjenu propisa kao odgovor na slučajeve prijetnji novinarima; → završiti reformu javnog RTV sistema, osigurati finansiranje javnih emitera, uskladiti relevantne entitetske propise iz oblasti emitiranja sa zakonom na državnom nivou, i osigurati političku neutralnost upravnih odbora;

→ usvojiti odgovarajuće zakonodavstvo o transparentnosti vlasništva nad medijima, uključujući i medije koji se objavljuju na internetu.

Zastrašivanje novinara

Nastavljen je politički i finansijski pritisak na medije. Još uvijek se prijavljuju predmeti koji se odnose na zastrašivanje i prijetnje upućene novinarima (naročito novinare koji izvještavaju o odluci MKSJ-a o Prliću i druge), verbalne i fizičke napade, hakiranje internet stranica, politički, institucionalni i ekonomski pritisak i klevete. Vlasti ne prikupljaju podatke o prijetnjama i napadima na novinare i medijske radnike a brze istrage i procesuiranja počinitelja nisu uvijek osigurane. Od vlasti se očekuje da djeluju brzo i pokažu nultu toleranciju na prijetnje ili napade

na medije, te se trebaju uzdržati od izjava koje mogu kreirati ambijent koji nije pogodan za slobodu izražavanja.

Pravno okruženje

Na snazi su pravne odredbe koje jamče slobodu izražavanja. Međutim, javni sektor je još uvijek podijeljen po političkim i etničkim linijama koje upravljaju izradom zakonskih prijedloga u oblasti medija.

Provedba propisa/institucije

Politička i institucionalna nezavisnost Regulatorne agencije za komunikacije je ojačana izmjenama i dopunama zakona. Njena finansijska nezavisnost je i dalje razlog za brigu. Još nije osigurana politička neutralnost i nezavisnost RAK-a kao ni percepcija javnosti o RAK-u kao neutralnom tijelu. Zabilježeni su nedostaci u Zakonu o slobodi pristupa informacijama, naročito u kontekstu pravnih lijekova kada je pristup informacijama uskraćen. Institucije ne provode testiranje javnog interesa prije nego ograniče pravo na pristup informacijama, te tumače pravne odredbe na način koji štiti privatni a ne javni interes.

Javni emiteri

Još uvijek nije osigurana nezavisnost tri javna emitera u državi u okviru javnog RTV sistema. Javni emiteri u entitetima su i dalje izloženi političkom uticaju, naročito putem njihovih upravnih odbora koji su pod kontrolom politike; zabilježeni su zabrinjavajući slučajevi auto-cenzure također i u javnom RTV servisu na državnom nivou. I dalje je potrebno uskladiti entitetsko zakonodavstvo o javnim emiterima sa državnim Zakonom o javnom RTV servisu. Finansiranje javnog RTV servisa na državnom nivou i dalje nije održivo. Zbog političke opstrukcije upravni odbor nije uspostavio funkcionalnu Korporaciju javnih RTV servisa na način kako je predviđeno zakonom.

Ekonomski faktori

Još nije u potpunosti postignuta transparentnost vlasništva nad medijima, niti je zbog problematičnih zakonskih odredbi koje otežavaju sistematičan uvid u vlasničku strukturu, osiguran pristup sveobuhvatnim informacijama. Na državnom nivou još uvijek nije donesen zakon o transparentnosti vlasništva nad medijima. Javni emiteri, koji nisu dio javnog RTV sistema, se finansiraju iz opštinskih i kantonálnih budžeta, te su i dalje su pod jakim uticajem politike. Propisi koji uređuju državnu pomoć i konkurenciju sadrže odredbe koje ozbiljno ometaju nezavisnost i rad emitera. Na entitetskom nivou, Republika Srpska ima pravnu mogućnost da finansira i javne i privatne medije. Nedostatak transparentnosti i jasnih kriterija u dodjeljivanju subvencija predstavlja ozbiljan problem. Oglašivačke prakse javnih privrednih društava i marketinških agencija koje su u vezi sa političkim strankama takođe nanose štetu integritetu medija.

Profesionalne organizacije i uvjeti

Udruženje novinara Bosne i Hercegovine je i dalje najaktivnija organizacija civilnog društva u oblasti slobode izražavanja, slobode medija, zaštite novinara i integriteta medija.

Sloboda okupljanja i udruživanja je sadržana u ustavima i propisima na različitim nivoima vlasti u državi. Iako su ova prava uglavnom prihvaćena, pravni propisi širom Bosne i Hercegovine još nisu usklađeni sa međunarodnim standardima. Pojedini incidenti su također izazvali zabrinutost. Protestni marš LGBTI organizacije u Sarajevu 17. maja 2017. je morao biti otkazan jer su organi javne uprave kasnili sa izdavanjem relevantnih dozvola. U avgustu 2017. je specijalna policija kod Viteza prekinula proteste za zaštitu životne sredine. I dalje se bilježe slučajevi prijavljivanja napada i zastrašivanja aktivista za ljudska prava.

U pogledu **imovinskih prava**, zemljišna evidencija se vodi na nivou entiteta. Još nisu

uspostavljene ažurirane i međusobno uvezane katastarske i zemljišne baze podataka. Entitetski propisi o eksproprijaciji propisuju naknadu prema tržišnoj vrijednosti. Legalizacija imovine se različito uređuje na entitetskom i kantonalnom nivou. Ne postoji zakonodavni okvir koji uređuje upravljanje zahtjevima za restituciju. Malo je predmeta vezanih za povrat imovine koji još nisu riješeni. Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih lica i izbjeglica nije nastavila s radom.

Kada je riječ o politikama **zabrane diskriminacije**, još nisu usvojene cjelodržavne strategije o ljudskim pravima i borbi protiv diskriminacije. Poduzeti su određeni početni koraci na razvoju srednjoročnog programa za borbu protiv diskriminacije. Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić-Finci još uvijek nije provedena, što znači da osobama koje se ne izjašnjavaju kao Bošnjaci, Hrvati ili Srbi i dalje nije dozvoljeno da se kandiduju za članove Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH i Predsjedništva BiH. Nije postignut napredak u otklanjanju fenomena "dvije škole pod jednim krovom", što predstavlja kršenje presude Vrhovnog suda FBiH iz 2014. I dalje postoje nesuglasice u vezi sa obrazovanjem na maternjem jeziku, nacionalnim grupama predmeta i nastavnim planovima i programima, a sistemska rješenja za osiguravanje inkluzivnog i nediskriminirajućeg obrazovanja nisu donesena. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa još nije završena niti se primjenjuje na cijeloj teritoriji BiH, a mogućnost izučavanja nacionalne grupe predmeta je i dalje ograničena. Nepriznavanje naziva *bosanski jezik* u Republici Srpskoj dovodi do povremenih prekida nastave u školama, često od strane porodica povratnika.

Kaznene odredbe o zločinima iz mržnje su usklađene na svim nivoima, ali propisi koji regulišu govor mržnje još nisu usklađeni u cijeloj zemlji. Još uvijek ne postoji mehanizam za prikupljanje podataka o zločinima počinjenim iz mržnje i slučajevima diskriminacije. Propusti da se djela identifikuju kao zločini iz mržnje, kao i veliki teret dokazivanja namjere, dovode do podizanja malog broja optužnica i presuda. U izvještajnom periodu od 54 podnesene prijave dvije su rezultirale presudom.

Zakonske odredbe koje omogućavaju **ravnopravnost između žena i muškaraca** u velikoj mjeri postoje, ali se i dalje ne primjenjuju na djelotvoran način. Procjene utjecaja na ravnopravnost spolova prilikom izrade propisa i politika se ne provode iako su predviđene u zakonodavstvu. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u politici i javnom životu. Nedostatak djelotvorne provedbe propisa o sprječavanju i zaštiti od rodno zasnovanog nasilja, naročito nasilja u porodici je i dalje razlog za zabrinutost. Relevantno zakonodavstvo još uvijek nije usklađeno sa Istanbulskom Konvencijom o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Još uvijek nije uspostavljen usklađen sistem za praćenje i prikupljanje podataka o slučajevima nasilja nad ženama. Broj donesenih zaštitnih mjera je i dalje nizak, a opšti sistem za pružanje odgovora i podrške žrtvama treba poboljšati. Postojeće sigurne kuće se i dalje u većini slučajeva nedovoljno finansiraju, što je u suprotnosti sa postojećim propisima.

U pogledu **prava djeteta**, nedostatak sredstava i koordinacije između organa vlasti je usporio provedbu Akcionog plana za djecu 2015-2018. Zabrinutost je i dalje prisutna zbog neadekvatnih standarda zaštite djece koja se nalaze u institucionalnom smještaju, od kojih 70% ima neki oblik invaliditeta. Tokom izvještajnog perioda Vlada FBiH je usvojila Zakon o hraniteljstvu, čija provedba bi trebala unaprijediti zaštitu oko 1.500 djece bez roditeljskog staranja. Iskorištavanje djece i dječje prosjačenje su i dalje razlozi za zabrinutost. Nasilje nad djecom je i dalje široko rasprostranjeno. Broj prijava nasilja nad djecom je i dalje nedovoljan, pa je rezultat toga da je mali broj predmeta pokrenut pred sudovima. Nisu sva djeca u Bosni i Hercegovini pokrivena obavezanim zdravstvenim osiguranjem, a isključivanje marginalizovanih grupa je i dalje razlog za zabrinutost. Uspostavljen je pravni okvir o maloljetničkom pravosuđu, ali još uvijek nije usklađen u cijeloj državi. Odsustvo posebnih pritvorskih jedinica za maloljetnike, te jedinica u policijskim stanicama širom zemlje predstavlja povredu međunarodnih standarda. Potrebno je više koristiti mjere koje su alternativa pritvaranju maloljetnika, obzirom da pritvor treba koristiti samo u

krajnjoj nuždi. Još uvijek se maloljetnicima pruža nedovoljna podrška nakon otpuštanja iz institucije, a preduzimaju se samo ograničene mjere njihove reintegracije u društvo.

U pogledu **prava osoba sa invaliditetom**, koje nisu djelotvorno zaštićene, postignut je mali napredak. Komitet UN-a za prava osoba sa invaliditetom je u martu 2017. godine razmatrao izvještaj Bosne i Hercegovine i donio niz preporuka koje zahtijevaju hitno djelovanje. Oba entiteta su u toku izvještajnog perioda, FBiH u 2016. i RS u 2017. usvojili strategiju za unaprjeđenje prava i položaja osoba sa invaliditetom. Potrebno je uložiti napore za brzu i djelotvornu provedbu strategija. Obzirom da je članica međunarodne Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, Bosna i Hercegovina je uspostavila Vijeće za osobe sa invaliditetom u cilju praćenja provedbe ove Konvencije. Međutim, određene grupe osoba sa invaliditetom koje predstavljaju gluhe i nagluhe osobe, osobe sa psiho-socijalnim smetnjama ili djecu sa smetnjama u razvoju, nemaju predstavnike u Vijeću i samim tim imaju manje mogućnosti da se njihov glas čuje. Zakon o zabrani diskriminacije formalno pruža zaštitu od diskriminacije, ali se u praksi osobe sa invaliditetom često suočavaju sa diskriminacijom u pristupu obrazovanju, zapošljavanju, socijalnoj zaštiti i zdravstvu. Usluge podrške djeci i njihovim porodicama uglavnom nisu dostupne. Neprovođenje relevantnih propisa, kao jedan od razloga, je dovelo do toga da su djeca i mladi ljudi, posebno oni sa fizičkim smetnjama i smetnjama u učenju, isključeni iz redovnog procesa obrazovanja. Nije osiguran pristup do većine javnih objekata i institucija kao ni u javnom prijevozu.

U pogledu prava **lezbejki, gejeva, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih (LGBTI)** osoba, krivični zakoni su usklađeni na način da su uvršteni zločini iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Osim toga, usvajanjem izmjena i dopuna Zakona o zabrani diskriminacije u 2016. godini, Bosna i Hercegovina je poboljšala svoj pravni okvir time što je zabranjena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Tokom izvještajnog perioda nastavljeni su programi obuke za policijske i pravosudne službenike. Kako bi podigli svijest javnosti, redovno se održavaju događaji s ciljem povećanja vidljivosti te je godišnji Merlinka Queer Film Festival održan 2016. i 2017. godine pri čemu je pružena odgovarajuća policijska podrška i zaštita. Zbog propusta vlasti da na vrijeme izdaju dozvolu, LGBTI marš protiv nasilja predviđen za Međunarodni dan protiv homofobije, bifobije i transfobije je morao biti otkazan. Što se tiče nasilja nad LGBTI osobama, i dalje se nedovoljno provodi krivično gonjenje zločina iz mržnje, kao i govora mržnje. Štoviše, prethodni nasilni napadi na LGBTI osobe nisu doveli do podizanja optužnica. Istopolni parovi su i dalje diskriminirani, jer pravni sistem ne priznaje njihova društvena i ekonomska prava. Uvođenjem seksualnih karakteristika kao osnove za diskriminaciju u Zakonu o zabrani diskriminacije, interseksualne osobe sada su izričito zaštićene. Potrebno je učiniti još kako bi se promovisalo njihovo socijalno uključivanje. Transrodne osobe su i dalje marginalizovane i diskriminirane.

Prava osumnjičenih, optuženih i žrtava u krivičnom postupku su uglavnom u skladu sa evropskim standardima. Međutim, nedovoljna usklađenost pravnog okvira dovodi do razlika u primjeni zaštite tih prava diljem zemlje i nejednakosti u pristupu pravosuđu u svim vrstama postupaka. Ranjive kategorije kao što su žrtve i svjedoci u predmetima ratnih zločina i dalje se suočavaju s određenim preprekama. Bez jasnih minimalnih zajedničkih standarda za besplatnu pravnu pomoć koji bi važili na različitim nivoima vlasti, ovo pravo će se i dalje ostvarivati na neujednačen način, što naročito šteti najugroženijim grupama. Propisi koji uređuju besplatnu pravnu pomoć tek trebaju biti usvojeni na nivou Federacije BiH i u jednom kantonu. Sveobuhvatna strategija tranzicijske pravde, kao i snažan mehanizam za kompenzaciju ratnih grubih kršenja ljudskih prava diljem zemlje, uključujući i ratne žrtve seksualnog nasilja, tek trebaju biti uvedeni.

Zakonski okvir za zaštitu **manjina** je u velikoj mjeri uspostavljen i u skladu je sa Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Evrope. Nije postignut nikakav napredak za

provedbu postojećih zakona jer i dalje nije uspostavljena koordinacija između države i entiteta. Pripadnici nacionalnih manjina su i dalje nedovoljno prisutni i premalo učestvuju u političkim i javnim raspravama i u medijima. Bosna i Hercegovina još uvijek nema cjelodržavni strateški dokument o nacionalnim manjinama.

Romi su i dalje najugroženija manjina u državi i manjina koja je u najnepovoljnijoj situaciji. Potreban je sveobuhvatniji i integrisaniji pristup kako bi se potakla njihova socijalna uključenost. Revidirani akcioni plan za Rome u oblasti stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja i zdravstvene zaštite je usvojen krajem 2017. godine, ali i dalje nedostaju odgovarajuća sredstva za njegovu provedbu. Akcioni plan za obrazovanje nije dio općeg plana i nedostaju sredstva za njegovo provođenje. Odbor za Rome u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine je aktivan, ali ima samo savjetodavnu ulogu. Nastavlja se sa napretkom u oblasti stambenog zbrinjavanja uz podršku međunarodnih donatora; no osim toga, potrebno je obratiti pažnju na legalizaciju naselja i pristup sanitarnim sistemima. Stope upisa u ustanove obaveznog obrazovanja su se povećale, ali broj onih koji odustaju od školovanja je i dalje veoma veliki, zbog čega je Bosna i Hercegovina jedna od zemalja regije s niskom stopom završetka obaveznog obrazovanja. Romska zajednica i dalje ima velikih poteškoća u pristupu zdravstvenim uslugama i tržištu rada, uz stopu nezaposlenosti koja je među najvišima u regiji. Proces građanske registracije je poboljšana, ali tom pitanju i dalje treba posvećivati pažnju.

U pogledu **izbjeglica i interno raseljenih lica**, određeni napredak je postignut po pitanju strategije za primjenu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, u oblasti povrata imovine i stanarskih prava, obnove kuća i infrastrukture za povratnike i interno raseljena lica. Međutim, i dalje je naročito potrebno posvetiti pažnju naknadi štete za imovinu koja ne može biti vraćena, kao i pristupu zdravstvenoj zaštiti i zapošljavanju, te pitanjima zdravstvene i socijalne zaštite, sigurnosti, deminiranja i obrazovanja. Službeni podaci o interno raseljenim osobama još uvijek nisu konsolidovani. Slučajevi napada na imovinu povratnika ukazuju na potrebu da se postigne i održi sigurnost kako bi se omogućio održivi povratak u predratna boravišta.

2.2.2. Pravda, sloboda i sigurnost

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** za provođenje *acquis*-a u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** usvajanjem strategije o borbi protiv organizovanog kriminala i provođenjem akcionog plana protiv pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti kao i strategije integrisanog upravljanja granicama.

U narednoj godini Bosna i Hercegovina bi posebno trebala uraditi sljedeće:

→ razvijati na svim nivoima vlasti strateški pristup finansijskim istragama, uključujući prihvatanje koncepta FATF-a o finansijskim istragama; provoditi finansijske istrage kao standard od samog početka krivične istrage pri prikupljanju dokaza o organizovanom kriminalu, terorizmu, pranju novca i ozbiljnim slučajevima korupcije; te primjenjivati multidisciplinarni i proaktivan pristup finansijskim istragama;

→ dodatno ojačati kapacitete za borbu protiv terorizma putem bolje saradnje i koordinacije i razmjene obavještajnih podataka o krivičnim djelima, prevencije radikalizacije te putem programa za deradikalizaciju;

→ nastaviti raditi na unaprjeđeniju saradnje sa susjednim zemljama po pitanjima upravljanja granicama; dodatno poboljšati provođenje politike integrisanog upravljanja granicama, posebno jačanjem Zajedničkog centra za analizu rizika, te jačanjem kapaciteta za kontrolu granica i sposobnosti upravljanja migracijama, posebno u radu sa ranjivim grupama.

Borba protiv organizovanog kriminala

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** u borbi protiv *organizovanog kriminala*. Ostvaren je **određeni napredak**, usvajanjem nove strategije za borbu protiv organizovanog kriminala i provedbom Akcionog plana protiv pranja novca i finansiranja terorizma kako bi se uskladilo sa preporukama FATF-a. Međutim, finansijske istrage se i dalje nedovoljno provode. U narednoj godini Bosna i Hercegovina bi posebno trebala uraditi sljedeće:

→ pojačati napore kako bi se uspostavila evidencija o istragama, krivičnim gonjenjima, konačnim presudama, zaplijeni i oduzimanju dobiti stečene krivičnim djelima u predmetima organizovanog kriminala s posebnim naglaskom na pranje novca, time što će se izmijeniti odredbe zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine koje se odnose na posebne istražne mjere kako bi se uskladile sa međunarodnim standardima;

→ ojačati okvir za međuresornu saradnju između tijela za provedbu zakona kako bi se omogućilo uspostavljanje specijalizovanih međuresornih istražnih timova za rješavanje složenih slučajeva organizovanog kriminala, privrednog kriminala i korupcije;

→ unaprijediti detaljnije regulisanje uzajamnog pristupa bazama podataka i razmjenu informacija između agencija za provedbu zakona i tužilaštava, obavezujuće procedure i uzajamna prava pristupa;

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Ukupan broj policijskih službenika je oko 16.000. To znači 453 policijskih službenika na 100.000 stanovnika, u poređenju sa prosjekom EU od 211 u 2015. godini.

Specijalizovane jedinice za borbu protiv terorizma, trgovine ljudima, trgovine drogom, kibernetskog kriminala i jedinice za finansijske istrage su uglavnom uspostavljene na državnom i entitetskom nivou, iako raspolažu ograničenim i nedovoljnim kapacitetima.

Pravni okvir za borbu protiv organizovanog kriminala samo je djelomično usklađen sa evropskim standardima u okviru *acquis*-a EU. Hitno je potrebno izmijeniti odredbe zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine o posebnim istražnim mjerama kako bi se uskladile sa odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine iz juna 2017. godine. Te izmjene i dopune moraju biti u skladu sa međunarodnim standardima za borbu protiv teških zločina, posebno UN-ove Konvencije protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala. Propisi o **oduzimanju imovine stečene krivičnim djelima** su djelomično usklađeni sa *acquis*-em. Odredbe o minimalnim standardima kojima se uređuje zapljena imovine tek treba na dosljedan način inkorporirati u propise širom BiH. Posebno zabrinjava nedostatak napretka na državnom nivou. Svi nivoi vlasti su pokrenuli postupke za usklađivanje zakona o **civilnom posjedovanju oružja** na osnovu zajedničkih minimalnih standarda koji su dogovoreni 2015. godine, u cilju usklađivanja sa zakonodavstvom EU. Do sada su svi nivoi vlasti osim dva kantona izvršili taj zadatak. Potrebno je dalje usklađivanje sa standardima za deaktivaciju oružja.

U oktobru 2017. godine, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo je Strategiju za borbu protiv **organizovanog kriminala** za period 2017-2020. Očekuje se da će relevantne institucije izraditi svoje akcione planove za provedbu Strategije. Nalazi procjene ozbiljnih prijetnji i prijetnji organizovanog kriminala još nisu prevedeni u koherentnu politiku državne sigurnosti koja se zasniva na jasnim prioritetima.

Bosna i Hercegovina nema sveobuhvatan strateški pristup u rješavanju pitanja **kibernetskog kriminala** i kibernetских sigurnosnih prijetnji.

Proveden je akcioni plan za rješavanje strateških nedostataka u sistemu protiv **pranja novca** u Bosni i Hercegovini, u skladu sa preporukama Radne grupe za finansijske mjere u borbi protiv pranja novca (FATF). Baza podataka o nevladinim organizacijama za osiguranje transparentnosti

registracije i finansijskog izvještavanja je postala operativna. Nakon terenske posjete FATF-a u januaru 2018. godine, u februaru je Bosna i Hercegovina skinuta sa FATF-ove liste "trećih zemalja visokog rizika sa strukturnim nedostacima u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma". EU će kao prioritet ocijeniti položaj Bosne i Hercegovine na osnovu svoje nove metodologije tokom pregleda delegiranog akta EU u kome se navede treće zemlje visokog rizika.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

U 2017. godini u borbi protiv **organizovanog kriminala** bilo je 53 istraga sa 335 osumnjičenih, 17 optužnica sa 131 optuženikom i 13 presuda sa 44 osuđena. Istrage u oblasti kibernetskog kriminala, uključujući on-line seksualno zlostavljanje djece, i dalje su vrlo rijetke.

Mogućnost učinkovitog razbijanja kriminalnih organizacija ozbiljno je otežana nedostatkom usklađenosti krivičnog zakonodavstva u zemlji, te pogoršana slabom institucionalnom saradnjom i mehanizmom koordinacije između entiteta. Kao rezultat toga postoji sistemski nedostatak operativne saradnje i vrlo ograničena razmjena obavještajnih podataka, stvarajući tako brojne mogućnosti za kriminalne organizacije koje djeluju u zemlji i regiji. Potrebno je značajno unaprijediti institucionalne kapacitete za efikasno rješavanje različitih oblika organizovanog kriminala.

Ne postoji sveobuhvatna politika za provođenje **finansijskih istraga** na sistematskoj osnovi i tamo gdje se one provode, rezultati do sada nisu bili značajni. Vrijednost **zaplijenjenih sredstava** u 2017. godini je iznosila 837 000 eura. No, većina zapljena je usmjerena na pomoćna sredstva, a ne na dobit od kriminalnih aktivnosti. Oduzimanje imovine stečene putem krivičnih djela treba postati strateški prioritet u borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma i korupcije na visokom nivou. Kriminalne grupe učestvuju u sve širem obimu profitabilnih ilegalnih aktivnosti i reinvestiraju značajnu dobit u ekonomiju. Trenutni alati za zamrzavanje, upravljanje i oduzimanje imovine stečene putem krivičnih djela nisu dovoljno učinkoviti. Bosna i Hercegovina stoga treba razviti i provesti sveobuhvatniji i koherentniji pravni okvir za oduzimanje dobiti od kriminalnih aktivnosti. U skladu sa *acquis*-em EU, poseban fokus bi trebao biti na usvajanju provedbenih pravila o oduzimanju imovine. Takva imovina nije isključivo imovina direktno povezana sa određenim krivičnim djelom, već i ona koja jasno potiče od sličnih krivičnih djela počinjenih od strane osuđenog lica (produženo oduzimanje imovine). Isto vrijedi i za usvajanje pravila o oduzimanju imovine stečene putem krivičnih djela koju je osumnjičeno lice namjerno prenijelo na treću stranu (oduzimanje imovine treće strane). Također, pravila koja predviđaju oduzimanje imovine stečene putem krivičnih djela u slučajevima kad osuđujuća presuda nije moguća, zbog toga što je osumnjičeno lice preminulo, trajno bolesno ili je pobjeglo (oduzimanje imovine koje se ne temelji na presudi), osiguravaju da nadležna tijela sistematičnije privremeno zamrznu imovinu koja bi mogla nestati ukoliko se ne poduzme nikakva radnja, pod uslovom da to sud što prije odobri (preventivno zamrzavanje). Nadalje, ključno je omogućiti da se finansijske istrage imovine neke osobe mogu nastaviti godinama nakon krivične presude kako bi se u potpunosti izvršio prethodno izdani nalog za oduzimanje imovine (efikasno izvršenje). Što se tiče upravljanja imovinom, Bosna i Hercegovina treba hitno poboljšati svoju sposobnost upravljanja zaleđenom ili zaplijenjenom imovinom kako ona ne bi izgubila ekonomsku vrijednost (upravljanje imovinom).

Što se tiče **pranja novca**, 2017. godine bilo je šest izvještaja, potvrđene su četiri optužnice, šest osuda na kaznu zatvora i dvije izrečene uslovne kazne.

Proaktivne istrage koje započinju **policijskim djelovanjem pod vodstvom obavještajne službe** i dalje su rijetke u poređenju sa onima pokrenutim na osnovu primljenih dojava. Policija bi trebala više djelovati na vlastitu inicijativu. Potrebno je na strukturiran način unaprijediti mehanizam praktične **saradnje između policije i tužilaštava** kako bi se osigurali efikasniji sudski postupci. Ne postoji uzajamni pristup bazama podataka i razmjena informacija između agencija za provedbu zakona i tužilaštava. Cjelodržavna DNK baza podataka nije u funkciji a kapaciteti za

profiliranje DNK su i dalje ograničeni. Nije uspostavljena ni brza razmjena forenzičkih podataka sa drugim zemljama. Potrebno je značajno poboljšati automatizovani informacijski sistem otisaka prstiju.

Ugovor o operativnoj i strateškoj saradnji sa **Europolom** stupio je na snagu u martu 2017. godine. Nacionalna kontakt tačka u skladu sa odredbama iz Operativnog sporazuma još nije uspostavljena. Politički dogovor, postignut 11. aprila 2018. između ministra sigurnosti i entitetskih ministara unutrašnjih poslova, utire put za uspostavljanje kontaktne tačke i potrebno ga je brzo provesti. Postojeći aranžman za razmjenu podataka provodi se putem Direkcije za koordinaciju policijskih tijela koja je u prošlosti bila nadležna i za razmjenu podataka i zahtjeva sa Europolom na osnovu Strateškog sporazuma. Bosna i Hercegovina još uvijek nije imenovala svog službenika za vezu sa Europolom.

Bosna i Hercegovina je potpisnica Konvencije o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi.

Nastavljene su aktivnosti na provedbi državne Strategije za kontrolu **malog oružja i lakog naoružanja** za period 2016-2020. U 2017. godini uništeno je ukupno 10 801 raznih komada malog oružja i lakog naoružanja. Potrebno je ojačati postojeće sposobnosti za borbu protiv **kibernetskog kriminala** (uključujući rješavanje problema on-line materijala seksualnog zlostavljanja djece) i učinkovite reakcije na prijetnje sigurnosti na internetu.

Bosna i Hercegovina je i dalje zemlja polazišta, tranzita i odredišta kada je u pitanju **trgovina ljudima** u svrhu radne eksploatacije, seksualne eksploatacije, prosjačenja i prisilnog braka. U toku je provođenje Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za period 2016-2019. Međutim, i dalje je potrebno razviti sveobuhvatan, multidisciplinarni pristup trgovini ljudima usmjeren ka žrtvama i poboljšati proces identifikacije i zaštite žrtava. Broj potencijalnih žrtava trgovine ljudima identifikovanih u 2017. godini je smanjen na 55, za razliku od 47 potencijalnih žrtava identifikovanih 2016. godine. Više od polovine identifikovanih potencijalnih žrtava su bili maloljetnici, a skoro od tri četvrtine njih su bile žene. Trgovina ljudima je uglavnom usmjerena na prisilno prosjačenje, radnu eksploataciju, prisilne brakove i seksualnu eksploataciju.

Potrebno je još dodatno ojačati kapacitete tužilaca i policijskih službenika. Potrebno je ojačati dokazne postupke na suđenjima. U pogledu prevencije potrebni su veći naponi kako bi se spriječila trgovina djecom, uključujući proaktivniju ulogu socijalnih službi. Također je potrebno pažljivo pratiti reintegraciju u njihove porodice kako bi se spriječila ponovna viktimizacija. Identifikacija žrtava, njihova odgovarajuća zaštita i naknadna reintegracija su područja gdje je potreban dodatni rad na poboljšanju.

Borba protiv organizovanog kriminala je i dalje od ključne važnosti za suzbijanje uplitanja kriminala u politički, pravni i ekonomski sistem u državi.

Borba protiv terorizma

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Pravni okvir Bosne i Hercegovine je u velikoj mjeri usklađen s *acquis*-em i međunarodnim instrumentima u oblasti borbe protiv terorizma. Međutim, stvarna provedba zakonodavstva kao i saradnja između nadležnih organa zahtijevaju značajna poboljšanja. Na snazi je okvirni akcijski plan uz Strategiju za prevenciju i **borbu protiv terorizma** (2015-2020).

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Prema službenim podacima, za 181 muškaraca, 61 ženu i 81 dijete sa državljanstvom Bosne i Hercegovine se vjeruje da su putovali u Siriju i Irak iz Bosne i Hercegovine i iz dijaspore između decembra 2012. i decembra 2015. godine. Napori koje su uložile vlasti Bosne i Hercegovine doprinijele su zaustavljanju odlaska građana Bosne i Hercegovine na strana ratišta od 2015. Na

određenim lokacijama u zemlji su identifikovane ćelije za širenje radikalizma, naročito u vehabijskim zajednicama.

Uspostavljeno je tijelo za nadzor provedbe Strategije za prevenciju i borbu protiv terorizma (2015-2020). Ovo tijelo je fokusirano na razvoj referalnih mehanizama za prevenciju radikalizacije i razvoj mehanizma pomoći za resocijalizaciju i sprečavanje odlaska boraca na strana ratišta. Također, sve više se bavi internom koordinacijom različitih zadataka i preuzima ulogu kontakt tačke za vanjske partnere. Uspostavljena je Udarna grupa za borbu protiv terorizma. Nakon što su određeni period vlasti Bosne i Hercegovine samo djelomično prisustvovala, Operativna grupa je od početka 2018. godine ponovo počela održavati redovne zajedničke sastanke. Kapaciteti Tužilaštva Bosne i Hercegovine za borbu protiv terorizma su odgovarajući. Ukupno 23 borca povratnika sa stranih ratišta su optužena i nakon toga osuđena za krivična djela u vezi s terorizmom. Kazne su, međutim, često blage i utemeljene na nagodbama o priznanju krivice.

EU misija na visokom nivou o borbi protiv terorizma i prevenciji nasilnog ekstremizma obavljena u aprilu 2017. godine izdala je nekoliko preporuka, osobito u vezi provedbe strateškog okvira i unutrašnje saradnje naročito u oblastima prevencije nasilnog ekstremizma, odgovarajućeg kažnjavanja stranih terorističkih boraca i nakon toga njihove socijalne reintegracije, trgovine oružjem, kontrole granica, finansiranja terorizma, te regionalne i međunarodne saradnje, naročito s Eurojustom i Europolom. Bosna i Hercegovina je počela realizirati ove preporuke, ali potrebno je ulaganje dodatnih kontinuiranih napora.

Zakonita i nezakonita migracija

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Zakon o strancima u Bosni i Hercegovini iz 2015. godine je u velikoj mjeri usklađen s *acquis*-em od perioda njegovog usvajanja. Većina provedbenih propisa koji se odnose na migracije su na snazi i provode se. Potrebno je nastaviti usklađivanje zakonskog okvira. **Strategija i prateći Akcioni plan za migracije i azil** za period 2016-2020. su na snazi i provode se.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Sektor za imigracije Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine ima ograničen administrativni kapacitet od 19 zaposlenih što je nedovoljno. Osoblje pohađa redovne obuke. **Imigracioni centar** ima kapacitet za smještaj 120 osoba. Kapacitet je povećan kroz saradnju s NVO sektorom i osigurava smještaj u sigurne kuće posebno za ranjive kategorije. Još uvijek je adekvatan za trenutni priliv migranata osim ako se nastavi posljednji trend povećanja migrantskog vala u zemlji.

Osoblje se redovno obučava o međunarodnim propisima i standardima u pogledu ophođenja prema migrantima koji su smješteni u centru. Centar ima posebna odjeljenja za **ranjive kategorije** migranata. Štoviše, u saradnji s NVO sektorom povećan je kapacitet za smještaj ranjivih grupa u sigurne kuće. U centrima su također uspostavljene mjere za sprječavanje infiltriranja **krijumčara** migrantima.

Važeći propisi i sporazumi o saradnji sa stranim donatorima omogućavaju učinkoviti **dobrovoljni i prisilni povratak** nezakonitih migranata u njihove zemlje porijekla. Potrebno je u potpunosti osigurati njihovu provedbu. Bosna i Hercegovina mora uspostaviti mehanizam povratka za nezakonite migrante u skladu sa standardima i politikama EU. Bosna i Hercegovina je ratificirala **sporazume o readmisiji** s EU, sa svim zemljama Zapadnog Balkana i s Turskom, kao i provedbene protokole sa 16 država članica EU. Provedba tih sporazuma se općenito odvija neometano. U 2016. godini države članice EU su izdale 5 000 odluka o povratku državljana BiH u zemlju, a stopa povratka je bila 75 %. Potrebno je unaprijediti saradnju po pitanju identifikacije

i procedura povratka. Regionalna saradnja po pitanju povratka nezakonitih migranata koji nisu iz regiona u njihove zemlje porijekla treba biti dodatno ojačana.

Potrebno je unaprijediti mehanizme za prikupljanje, dijeljenje i analizu podataka o migracijama. **Statistički** podaci pokazuju povećan trend dolaska u Bosnu i Hercegovinu ljudi porijeklom iz zemalja s visokom stopom migracija. U 2017. godini presretno je 767 osoba dok su ilegalno prelazili granicu, u poređenju sa 218 osoba koliko ih je bilo u 2016. godini.

Broj državljana trećih zemalja koji su vraćeni u Bosnu i Hercegovinu u 2017. godini sukladno različitim sporazumima o ponovnom prihvatu, se gotovo utrostručio u odnosu na 2016. godinu. Istovremeno, broj stranih državljana koji su ili deportovani ili su napustili Bosnu i Hercegovinu na dobrovoljnoj osnovi je znatno porastao, također, zahvaljujući sporazumima o ponovnom prihvatu između Bosne i Hercegovine i trećih zemalja (naročito Crne Gore i Srbije). U Imigracionom centru je 2017. godine bilo smješteno 860 stranaca, u poređenju s 311 koliko ih je bilo u 2016. godini.

Azil

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Zakon o azilu iz 2016. godine je u velikoj mjeri u skladu s međunarodnim standardima i s pravom EU. Većina provedbenih propisa je na snazi i provode se.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Sektor za azil Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine donosi prvostepene odluke. Trenutno, Sektor za azil još uvijek ima ograničene **ljudske resurse**. Razlog za to nije samo moratorij na zapošljavanje u javnom sektoru. Usluge usmenog prevođenja se uglavnom obavljaju putem ugovora o pružanju usluga. Za **usmeno prevođenje** se uglavnom koriste usluge prevodilačkih agencija. Potrebno je osigurati više **obuka** kako bi bili ispunjeni međunarodni standardi i proceduralna zaštitne mjere. Obuke trebaju biti fokusirane na pristup procedurama međunarodne zaštite uključujući i tehnike obavljanja razgovora radi identifikacije tražitelja azila, poštivanje principa nevraćanja i nekažnjavanja osoba koje traže azil zbog nezakonitog ulaska/boravka, kao i na osiguranje svih proceduralnih zaštitnih mjera - informacija o pravu na traženje azila, uslugama prevođenja, besplatnu pravnu pomoć.

Provedba **procesa dodjele azila** treba biti unaprijeđena, naročito kako bi se sistemski ispoštovale proceduralne garancije za tražitelje azila. Identifikacija tražilaca azila obuhvata uzimanje **biometrijskih podataka** i njihovo pohranjivanje u bazu podataka Sektora za azil. Nije prijavljen nijedan slučaj prisilnog udaljenja ili vraćanja. U 2017. godini, ukupno je 380 osoba zatražilo **međunarodnu zaštitu** od čega je osam osoba odobren status supsidijarne zaštite, odbijeno je u meritumu 15 zahtjeva za 15 osoba i 143 zahtjeva od 167 osoba su poništeni budući da su podnositelji napustili ili pokušali napustiti zemlju ili se nisu pojavili na razgovoru. Ipak, nije bilo priznavanja izbjegličkog statusa od 2014. Godine. **Centar za azil** ima kapacitete od 154 kreveta koji se mogu proširiti na 300 kreveta u slučaju iznenadnog priliva. Centrom upravlja Sektor za azil Ministarstva sigurnosti BiH i njegove aktivnosti se uglavnom finansiraju iz državnog budžeta. **Smještajni kapaciteti** su trenutno iskorišteni do maksimuma i mogu postati neadekvatni ako se nastavi sadašnji priliv osoba koje traže azil. Organi vlasti su uspostavili pravna i institucionalna sredstva za upravljanje mogućim iznenadnim prilikama, ali trenutni resursi su i dalje nedovoljni za ispunjavanje tog zadatka. Alternative za zadržavanje djece trebaju biti dalje istražene: zadržana su i djeca s pratnjom i bez pratnje u 2017. godini. Za djecu bez pratnje nije bilo odgovarajućeg pristupa starateljima, a postupci za određivanje onoga što je u njihovom najboljem interesu često

su odgađani, ako su uopće provedeni. Država nije potpisala sporazum sa **Evropskim uredom za podršku azilu**. Strategija u oblasti migracija i azila i Akcioni plan za period 2016-2020, koji su usvojeni u martu, imaju za cilj jačanje prijemnih kapaciteta u zemlji i jačanje regionalne i međunarodne saradnje.

Vizna politika

Lista trećih zemalja za koje je Bosna i Hercegovina zadržala bezvizni režim je najvećim dijelom u skladu s listom EU osim za Azerbejdžan, Bahrein, Kuvajt, Oman, Katar, Tursku i Rusiju. Pregovori s Kinom o bezviznom režimu za osobe koje posjeduju obične putne isprave su u toku.

Nastavlja se provedba bezviznog režima s EU bez većih prepreka. Kako bi se spriječili slučajevi zloupotrebe bezviznog režima od strane državljana Bosne i Hercegovine u državama članicama EU i zemljama Schengena, BiH i dalje poduzima mjere za rješavanje ove pojave, u skladu s preporukama Komisije. U 2017. godini zabilježen je pad broja neosnovanih zahtjeva za azilom koje su podnijeli građani Bosne i Hercegovine u državama članicama EU i zemljama Schengena. Prepreke trajnom povratku i lokalnoj integraciji državljana BiH su sljedeće: poteškoće sa ekonomskom reintegracijom, pristup zdravstvenoj zaštiti, socijalna zaštita, ostvarenje prava na penziju i zapošljavanje manjinskih povratnika. Vlasti trebaju nastaviti efikasnu provedbu Sporazuma o readmisiji između EU i BiH, i ukoliko je potrebno potpisati provedbene protokole s preostalim državama članicama EU. Dodatna pozornost treba biti usmjerena na poštivanje rokova i unapređenje procesa identifikacije. Potrebno je pojačati kontrole na granicama uz puno poštivanje temeljnih prava putnika. Vlasti također trebaju organizirati kvalitetnu informativnu kampanju o pravima i obvezama putovanja u bezvizna područja naročito ciljajući područja obuhvaćena nezakonitim migracijama.

Schengen i vanjske granice

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Pravni okvir za kontrolu granica je u velikoj mjeri usklađen sa *acquis*-em EU i neometano se provodi. Strategija integrisanog upravljanja granicom, koja je u velikoj mjeri u skladu s konceptom EU integrisanog upravljanja granicama i okvirni akcioni plan za period 2015-2018. su stupili na snagu u januaru 2016. **Strategija za integrisano upravljanje granicama** bi se trebala nastaviti usklađivati s EU politikom za integrisano upravljanje granicama.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Granična policija i dalje je nedovoljno kadrovski popunjena. U decembru 2017. godine bila su 564 (oko 21,3 %) upražnjena radna mjesta od 2 646 radnih mjesta predviđenih pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji. Redovno se obezbjeđuju specijalizirane obuke da bi se poboljšao kvalitet graničnih kontrola i drugih operacija na terenu.

Provedba Strategije integrisanog upravljanja granicama je na zadovoljavajućem nivou. Zajednički centar za analizu rizika je unaprijedio kapacitete u ljudskim resursima. Koordinacijski kapacitet Centra treba dodatno unaprijediti kroz unapređenje razmjene informacija s lokalnim centrima za analizu rizika. Potrebno je daljnje unapređenje sistema obučavanja o analizi rizika kao i unapređenje **infrastrukture i opreme** na graničnim prijelazima. Budžetska ograničenja su dovela do nedostatka specijalizirane opreme za adekvatnije granične kontrole.

Meduresorna saradnja, kao npr. saradnja između granične i carinske policije na graničnim prelazima, je zadovoljavajuća, ali su potrebna poboljšanja po pitanju razmjene informacija. **Centralni istražni ured** Granične policije BiH ima policijska ovlaštenja primjenjiva na području

cijele države. **Operativni kapacitet** Ureda je ograničen zbog nedostatka opreme i kadra. Ured ima odgovarajuće stručno znanje za otkrivanje krivotvorenih dokumenata i pristup relevantnim bazama podataka.

Po pitanju **međunarodne saradnje**, zemlja je potpisnica Konvencije o policijskoj saradnji u jugoistočnoj Evropi, Operativnog i strateškog sporazuma sa Europolom, te brojnih sporazuma sa susjednim zemljama, uključujući sporazume o zajedničkim patrolama, zajedničkim centrima za saradnju i pograničnom prometu. Zajednički centar za policijsku saradnju u Trebinju funkcioniše, ali sa ograničenim kapacitetima. Provode se sporazumi o pograničnom prometu sa Hrvatskom, Crnom Gorom i Srbijom. Dovršeni su projekti za zatvaranje ilegalnih graničnih prelaza sa Hrvatskom i Crnom Gorom. Sporazum sa Srbijom je u završnoj fazi provedbe. Sporazum o granici s Crnom Gorom iz 2016. godine se neometano provodi. Granična policija saraduje s Agencijom za evropsku graničnu i obalnu stražu i Interpolom. Pripreme za početak pregovora o sporazumu o statusu s Agencijom za evropsku graničnu i obalnu stražu napreduju.

U okviru borbe protiv korupcije, Granična policija provodi svoj Pravilnik o internom prijavljivanju korupcije i zaštiti osobe koja prijavi korupciju.

Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima

Nije bilo pomaka u ovoj oblasti. Bosna i Hercegovina još uvijek nije pristupila nekoliko instrumenata oformljenih u okviru Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu. Još uvijek nije zaključen sporazum o saradnji sa Eurojustom ali je određena kontaktna tačka. U 2017. godini je bilo sedam predmeta Eurojust-a koji se odnose na Bosnu i Hercegovinu (osam u 2016).

Zakonodavni okvir za međunarodnu pravosudnu saradnju je uspostavljen i funkcionalan, ali nije uvijek učinkovit. Nadležni sektor u Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine, koji je odgovoran za provedbu zakonodavstva i poštivanje konvencija je još uvijek nedovoljno kadrovski popunjen. Pored toga, sudska praksa u cijeloj zemlji je neusklađena i kao posljedica toga je nedosljedno tumačenje i provedba međunarodnih standarda. Propisi o međunarodnoj pravnoj pomoći i bilateralnim sporazumima o regionalnoj saradnji bi trebali biti izmijenjeni kako bi se uvela neposredna saradnja između pojedinačnih sudova.

Saradnja u borbi protiv narkotika

Bosna i Hercegovina je i dalje zemlja tranzita i skladištenja droge. Neznatno je porasla domaća potražnja za drogama, naročito za sintetičkim drogama. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je u januaru 2018. godine usvojilo Državnu strategiju nadzora nad opojnim drogama, sprječavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga za period 2018-2023. koju treba da potvrdi Parlament. Propisi za sprječavanje i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, kojima bi se uspostavila kontakt tačka za pitanje zloupotrebe droga na državnom nivou, čekaju na usvajanje. Započela je s radom Komisija za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine. Komisija za uništavanje droga je oformljena, ali se nije započelo s uništavanjem droge u izvještajnom periodu. Još uvijek postoji problem sigurnog skladištenja zaplijenjene droge.

Operativne aktivnosti se i dalje koordiniraju po principu "od slučaja do slučaja". Nastavljena je saradnja sa Evropskim centrom za kontrolu droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA). Vlasti Bosne i Hercegovine su odlučile koristiti EMCDDA standard kao alat za prikupljanje podataka o zaplijenjenoj drogi od jula 2017. godine pa nadalje. Broj prijavljenih krivičnih djela u vezi sa zloupotrebom droge u 2017. godini iznosi 881 u poređenju s 553 krivična djela u 2016. godini, potvrđeno je 229 optužnica (445 u 2016.), izrečeno 228 zatvorskih kazni (151 u 2016.).

Carinska saradnja

Carinski propisi usvojeni i objavljeni u 2015. godini koji se još uvijek ne provode, su u određenoj mjeri usklađeni s pravom EU. Na snazi su bilateralni sporazumi s četiri države članice EU. Potrebno je dalje izrađivati analizu rizika u vezi **provedbenih kapaciteta**. Međuresorna saradnja je u određenoj mjeri poboljšana. Istrage o **nezakonitoj trgovini i prevarama** i borba protiv korupcije povezane s carinama dovele su do povećanja broja disciplinskih mjera.

3. PRVO OSNOVNA PITANJA: EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST

Ključni ekonomski indikatori	2015.	2016	2017Q3
Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika (% EU28 po SKM)	31	32	n.a.
Rast BDP-a (%)	3,1	3,1	3,0*
Stopa nezaposlenosti (žene; muškarci) (%)	30,9; 25,9	30,2; 22,6	23,1; 18,9
Stopa ekonomske aktivnosti za osobe starosti 20–64: postotak stanovništva starosti 20–64 koje je ekonomski aktivno (%)	59,2	58,8	n.a.
Saldo tekućeg računa (% BDP-a)	-5,7	-5,1	-4,7*
Direktne strane investicije (DSI) (% BDP-a)	1,7	1,6	2,2*

Izvor: Eurostat

* kraj septembra 2017. godine, prosjek za četiri kvartala

U skladu sa zaključcima Evropskog vijeća u Kopenhagenu u junu 1993. godine, pristupanje EU zahtijeva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u Uniji.

Potrebno je da praćenje ovih ekonomskih kriterija bude posmatrano u kontekstu veće važnosti ekonomskog upravljanja u procesu proširenja. Svaka država obuhvaćena politikom proširenja jednom godišnje priprema Program ekonomskih reformi (PER), u kojem je naveden srednjoročni okvir za makro-fiskalne politike i program strukturnih reformi, sa ciljem osiguravanja konkurentnosti i inkluzivnog rasta. PER je osnova za konkretne preporuke za pojedinačne države, koje EU, Zapadni Balkan i Turska usvajaju u maju svake godine na ministarskom sastanku.

3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

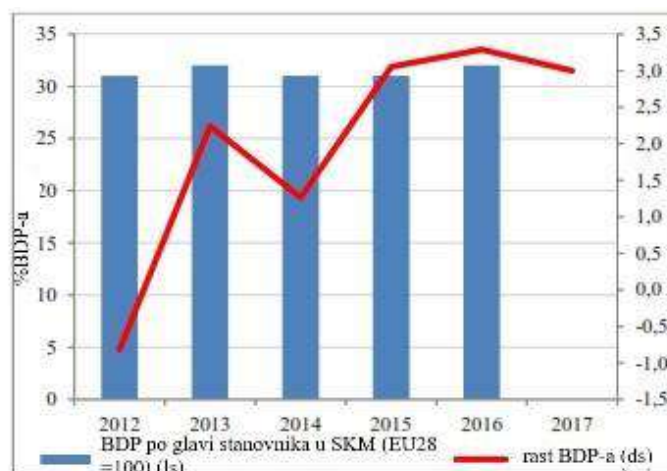
Bosna i Hercegovina je ostvarila **određeni napredak**, ali je još uvijek **u ranoj fazi** uspostave funkcionalne tržišne ekonomije. Ostvareno je određeno poboljšanje poslovnog okruženja, a ojačan je i finansijski sektor. Ključni problemi koji još uvijek postoje su slaba vladavina prava, još uvijek slabo poslovno okruženje, iscjepkana i neefikasna javna uprava i velika neuravnoteženost tržišta rada, koja je vezana za slab obrazovni sistem, slabi institucionalni kapaciteti, te nepogodno investicijsko okruženje.

Da bi se obezbijedila podrška za dugoročni rast, Bosna i Hercegovina naročito treba obratiti pažnju na sljedeće:

- jačanje političke odgovornosti za reforme i saradnju i koordinaciju među različitim nivoima vlasti;
- poboljšanje kvaliteta javnih finansija tako da podržavaju rast, te poboljšano usmjeravanje socijalnih izdataka;
- poboljšanje pružanja i kvaliteta pravovremenih i iscrpnih statističkih podataka, uz veću

Ekonomsko upravljanje

Slika 1 Rast BDP-a u Bosni i Hercegovu

Izvor: Eurostat, nacionalni izvori

I u provedbi trogodišnjegaranzmana dogovorenog sa MMF-om u septembru 2016. godine tokom godine je došlo do značajnih zastoja.

Međutim, krajem 2017. i početkom 2018. godine u BiH su usvojene mjere, kao što su izmjene i dopune seta zakona o akcizama, kojima je omogućeno izvršenje prvog pregleda programa MMF-a početkom 2018. godine. Provedba smjernica ekonomske i fiskalne politike, zajednički usvojenih u maju 2017. godine, je bila ograničena. U predaji PER za 2018. godinu je došlo do kašnjenja, a sam dokument ukazuje na značajne slabosti u koordinaciji i saradnji među organima uprave, te u izradi politika.

Makroekonomska stabilnost

Ekonomski rast je i dalje stabilan, ali je manji od potencijala zemlje. Rast ekonomske proizvodnje je i dalje otporan i u zadnjih pet godina iznosi u prosjeku 2,5 % godišnje. Glavni pokretač rasta je bila domaća potražnja, a naročito privatna potrošnja, uglavnom zahvaljujući stabilnom prilivu doznaka radnika i niskoj inflaciji, uslijed koje se održavao realni nivo raspoloživih prihoda. Tokom 2017. godine vanjska potražnja je dodatno pozitivno uticala na ekonomski rast. Domaće i strane investicije su i dalje male, što ukazuje na loše poslovno okruženje i visok nivo političke neizvjesnosti. BDP³ po glavi stanovnika je iznosio oko 32 % EU prosjeka u 2016. godini, malo veći nego 2012. godine, kad je bio na 31 %.

Vanjski debalans je dodatno smanjen uslijed pojačane vanjske potražnje. Deficit tekućeg računa je blago smanjen sa 5,1 % BDP-a u 2016. godini na 4,7 % u četiri kvartala do septembra 2017. godine, zahvaljujući brzom jačanju izvoza, niskim uvoznim cijenama i ojačanom turizmu. Međutim, povećan uvoz uzrokovan povećanom potrošnjom održao je trgovinski deficit u četiri kvartala do septembra 2017. godine na 23,6 % BDP-a. Ovaj značajan trgovinski deficit se i dalje finansira uglavnom iz priliva transfera, kao što su doznake. Neto direktna strana ulaganja su blago povećana, te su u četiri kvartala do septembra 2017. godine dosegla 2,2 %. Neto devizne rezerve

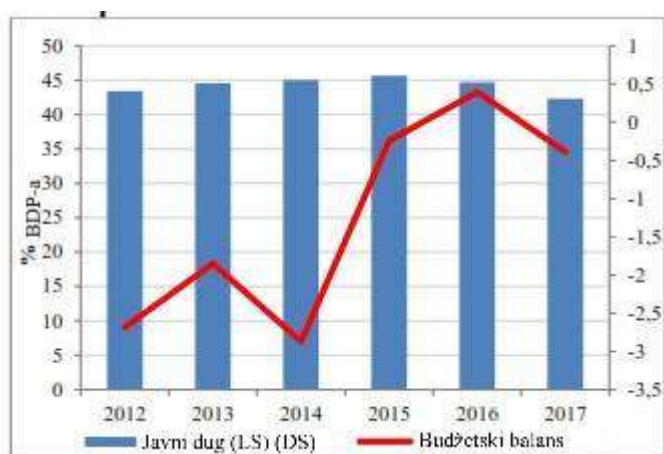
³ Izraženo u standardima kupovne moći

su porasle do nivoa od otprilike 32 % BDP-a.

Režim monetarne politike je pomogao održanju stabilnosti. Održan je aranžman Valutnog odbora sa eurom kao baznom valutom. Ovaj pristup je do sada bio povoljan za ekonomiju. Međutim, on isto tako podrazumijeva da se teret prilagođavanja vanjskim šokovima mora rasporediti na ostala područja politika, a naročito odgovornu fiskalnu politiku. To zahtijeva stvaranje dovoljnih fiskalnih amortizacijskih mehanizama i jači naglasak na srednjoročnu stabilnost, kao i strukturne reforme radi poboljšanja funkcionisanja tržišta.

Tokom 2017. godine došlo je do početka rasta ukupnog nivoa potrošačkih cijena, tako da su one za cijelu godinu porasle u prosjeku za 1.2 %. U dvije prethodne godine, potrošačke cijene su bile u blagom padu (-1.1 % odnosno -1.0), uglavnom uslijed pada uvoznih cijena i pritiska niskih domaćih cijena. Glavni faktori koji su uzrokovali ubrzanje ukupne inflacije bile su više cijene hrane i bezalkoholnih pića.

Slika 2 Bosna i Hercegovina fiskalna kretanja

Izvor: Eurostat, nacionalni izvori

Na opštim vladinim računima su registrovani mali suficiti, dok je kvalitet fiskalnog upravljanja i dalje slab. Tokom 2017. godine je kvalitetu javnih finansija doprinio stabilan rast prihoda, koji je odražavao stabilan rast proizvodnje, ali i mjere usmjerene ka poboljšanom prikupljanju poreza. Istovremeno je potrošnja bila ograničena, naročito u oblasti plata u javnom sektoru. Nivo javnih ulaganja je i dalje veoma nizak, pošto se često nije moglo obezbijediti planirano vanjsko finansiranje. Uprkos određenom

napretku u poboljšanju finansiranja penzijskog sistema, ukupni kvalitet upravljanja u javnom sektoru je i dalje veoma nizak. Potrošnja je u značajnoj mjeri neefikasna, naročito u zdravstvenom sektoru, a socijalni transferi su loše usmjereni. Planirane reforme sa ciljem poboljšanja kvaliteta javne potrošnje često kasne. Javni dug je u 2017. godini blago smanjen, tako da je do kraja juna pao na 38 % BDP-a, što je djelimično ukazivalo na otežan pristup stranim tržištima kapitala.

Ukupno gledajući, makroekonomska politika BiH je pod negativnim uticajem nedovoljno brze provedbe reformi i nedostatka srednjoročne orijentacije. Ukupna makroekonomska stabilnost je očuvana, ali je jasno da je provedba reformi prespora da bi se ostvario napredak koji bi bio primjetan za građane. I u izradi politika nedostaje srednjoročne orijentacije.

Funkcionisanje tržišta proizvoda

Poslovno okruženje

Regulacija ulaska i izlaska sa tržišta je blago poboljšana, ali su postojeće prepreke za ulazak i izlazak sa tržišta proizvoda još uvijek značajne. Nastavljeni su napor na olakšavanju registracije poslovnih subjekata. Poduzeti su određeni koraci ka jačanju podrške stranim ulagačima. Prema međunarodnim standardima, poslovno okruženje se blago poboljšalo, iako je ukupno gledano još uvijek loše. U poređenju sa drugim državama, BiH je pala na malo nižu poziciju, što je pokazatelj spore provedbe reformi. Ukupno gledajući, obavezne procedure za ulazak ili izlazak sa tržišta proizvoda su još uvijek brojne i duge, što šteti atraktivnosti zemlje za poslovanje.

Vladavina prava i funkcionisanje sudstva su još uvijek ključna slabost. Poboljšanja u ovoj oblasti su i dalje veoma ograničena. Između ostalog, još uvijek ima problema u izvršenju ugovora, poteškoća u rješavanju privrednih sporova, postoji značajan broj neriješenih sudskih slučajeva, a ima i problema u utvrđivanju prava vlasništva, iskazanih npr. kroz nizak nivo registracije nekretnina u određenim područjima. I dalje je nedovoljna opskrbljenost resursima i nezavisnost brojnih regulatornih i nadzornih institucija.

Neformalna ekonomija je još uvijek značajna i igra značajnu ulogu u pružanju (neregistrovanog) zaposlenja i prihoda, ali i u narušavanju konkurencije i smanjivanju osnove za oporezivanje i doprinose za socijalno osiguranje. Uprkos određenom, doduše ograničenom, napretku u rješavanju neformalne ekonomije, kao npr. povećanju stepena registracije na tržištu rada, neformalni sektor bi ipak mogao činiti oko 25 % BDP-a. Ovako visok nivo neformalne ekonomije zahtijevaviše stope poreza i doprinosa za socijalno osiguranje nego što bi to inače bilo potrebno. To doprinosi i značajnom fiskalnom opterećenju rada, a to koči otvaranje formalnih radnih mjesta i negativno utiče na međunarodnu konkurentnost BiH.

Uticaj države na tržište proizvoda

Direktan uticaj države na privredu je i dalje visok. Uprkos naporima da se smanji uticaj države, potrošnja javnog sektora čini više od 40 % BDP-a, javni sektor daje oko 22 % dodane vrijednosti u državi i u njemu je zaposleno oko 26 % radne snage. Državna preduzeća, kao i državne subvencije i garancije, koje dovode do značajnih potencijalnih obaveza, čine veliko opterećenje za javne finansije, a samim tim i za poreske obveznike.

Privatizacija i restrukturiranje

Proces privatizacije još uvijek nije završen. Pokušaji prodaje javnih preduzeća su uglavnom bili neuspješni. Poduzeti su određeni koraci, kao što je pokretanje postupaka dubinske analize (due diligence) za dva lokalna telekomunikacijska preduzeća, koji bi kasnije mogao voditi do privatizacije. U strateškim sektorima kao što su saobraćaj, energetika (i telekom u Federaciji) još uvijek dominiraju preduzeća u državnom vlasništvu koja imaju lošu upravu i često su neefikasna. Pokretanjem privatizacije bi se u tim sektorima stimulisala konkurencija, poboljšao bi se kvalitet usluga a javne finansije bi se oslobodile trajnog opterećenja.

Funkcionisanje finansijskih tržišta

Finansijska stabilnost

Stabilnost finansijskog sektora je blago poboljšana, ali nadzor nad bankarskim sektorom i dalje slabe rascjepkane nadležnosti. Pokazatelji kreditnog rizika za bankarski sektor su se blago popravili: udio nekvalitetnih kredita (NPL) je smanjen sa 11,8 % krajem septembra 2016. godine na 10 % do kraja septembra 2017. godine, ali je i to relativno visok udio. Ukupni stepen adekvatnosti kapitala je do kraja septembra 2017. godine ostao nepromijenjen na 15,6 %, što je visoko iznad propisanog minimuma za BiH od 12 %. Međutim, neke banke još uvijek nemaju dovoljno kapitala. Novousvojenim zakonima o bankarstvu bi se trebalo pojednostaviti restrukturiranje kredita, što će se pozitivno odraziti na stabilnost finansijskog sektora. Profitabilnost bankarskog sektora je niska, ali se poboljšala tokom 2017. godine. Međutim, analitički kapaciteti centralne banke su i dalje ograničeni, a nadzoru u finansijskom sektoru šteti nedovoljna saradnja među entitetima.

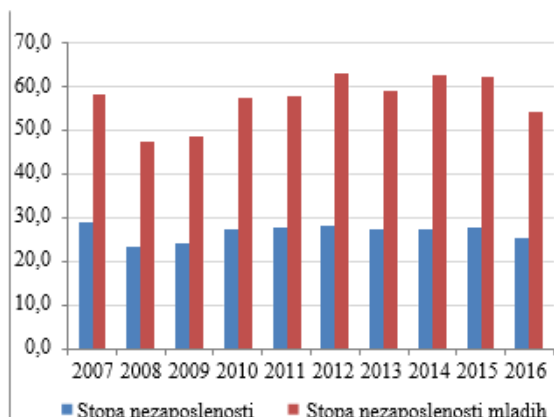
Dostupnost finansijskih sredstava

Kreditiranje privatnog sektora od banaka je pojačano. Kreditni rast je ubrzan sa oko 2 % na godišnjem nivou u 2016. na 5,3 % u 2017. godini, pa je dosegao oko 57 % BDP-a. Broj banaka je visok u odnosu na veličinu raspoloživog tržišta, iako je taj broj smanjen na 23 nakon što su dvije male banke bankrotirale u 2017. godini. Kamatne stope za potrošačke kredite su značajno smanjene, sa preko šest procentnih bodova na oko četiri procentna boda. To je vjerovatno pokazatelj veće konkurencije i efikasnosti u sektoru potrošačkih kredita. Međutim, kamate su i dalje relativno visoke, što ukazuje na još uvijek visoke premije na rizike i/ili nedostatak konkurencije.

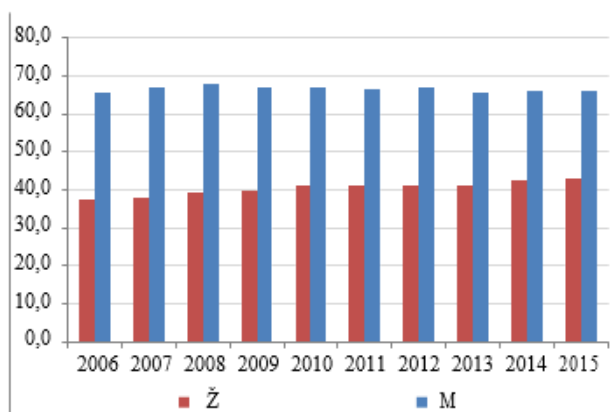
Funkcionisanje tržišta rada

Stanje u vezi zapošljavanja je nešto bolje, iako je učešće na tržištu rada generalno na niskom nivou. Tokom 2017. godine tržište rada imalo je koristi od stabilnog rasta proizvodnje, aktivnih mjera tržišta rada i koraka na smanjenju neformalne ekonomije. Registrovana zaposlenost je u prosjeku bila za 3,1% viša u 2017. nego u prethodnoj godini, u poređenju sa povećanjem od 2,1% koliko je iznosila 2016.godine. Broj registrovanih nezaposlenih osoba opao je za 6,9%, u poređenju sa padom od 3,9% u prethodnoj godini. Ovo ukazuje na smanjenje radne snage, ali i na smanjenje stope registrovane nezaposlenosti na 38,7%. Značajne razlike između registrovanih i podataka iz anketa ukazuju na ključne slabosti statistike tržišta rada. Pored toga, dostupni podaci ukazuju na demografska pitanja, kao i na slabosti mehanizma dodjeljivanja, pored nedostataka vezanih za obrazovanje i obučavanje.

Slika 2 Nezaposlenost u BiH (% aktivnog stanovništva)

Slika 3 Stope učešća u BiH (% radne snage)

Izvor: Eurostat, nacionalni izvori

3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije

Bosna i Hercegovina je u ostvarila određeni napredak ali se i dalje nalazi u ranoj fazi kada je riječ o dostizanju sposobnosti da se nosi sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama u Uniji. Ukupni nivo obrazovanja i potrošnje na istraživanje i razvoj je i dalje nizak. Na kvalitet fizičkog kapitala utiče manjak investicija. Saobraćajna i energetska infrastruktura su nedovoljno razvijene. Brzina strukturnih prilagođavanja bila je mala, iako je postojala određena diversifikacija u pogledu strukture regionalne trgovine u zemlji.

Kako bi pomogla dugoročan rast, Bosna i Hercegovina posebno treba da obrati pažnju na:

- poboljšanje kvaliteta obrazovanja i obučavanja,
- uspostavu jedinstvenog ekonomskog prostora s ciljem unapređenja ulaganja,
- unapređenje obima i efikasnosti javnih ulaganja, posebno u infrastrukturu.

Obrazovanje i inovacije

Ukupni kvalitet obrazovanja je i dalje nizak, kao i potrošnja na obrazovanje i istraživanje. Obrazovni sistem zemlje je vrlo složen i rascjepkan. Rezultat ovoga je nepostojanje zajedničkih standarda za različite nivoe obrazovanja, kao i obuka za nastavno osoblje i evaluacije njihovog učinka. Nastavni planovi i programi su zastarjeli i nisu usklađeni sa potrebama zemlje, što dovodi do velike neusklađenosti u pogledu vještina i predstavlja glavnu prepreku za ulazak svršenih studenata na tržište rada. Javna potrošnja na obrazovanje stoji na 3,5% BDP-a. Ipak, ostvareni rezultati su među najlošijima u regiji. Na primjer, stopa nepismenosti u zemlji od oko 2,8% jedna je od najviših u regiji.

Fizički kapital i kvalitet infrastrukture

Na zalihe fizičkog kapitala u zemlji nepovoljno utiče decenijsko nedovoljno ulaganje. Javna i privatna potrošnja na poboljšanje zaliha fizičkog kapitala posljednjih je godina veoma niska. Uprkos političkoj opredijeljenosti za povećanje ulaganja, na javna ulaganja je nepovoljno uticala prioritarna potrošnja i transferi plaćanja, dok su privatna ulaganja bila pogođena sporim napretkom na poboljšanju poslovnog okruženja. Ovo sprečava unapređenje potencijala proizvodnje i

produktivnosti rada, te ugrožava napore na poboljšanju nivoa dohotka i životnog standarda. Digitalizacija u zemlji je još uvijek na niskom nivou.

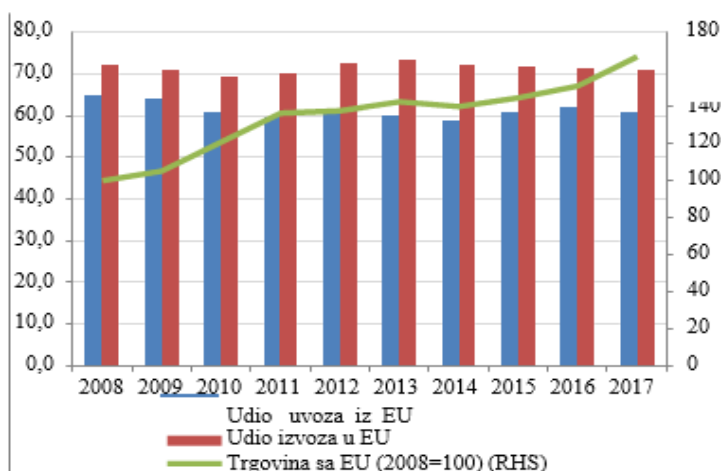
Saobraćajna i energetska infrastruktura i dalje su nedovoljno razvijene. Neophodna ulaganja se odlažu zbog odsustva koordinacije i saradnje između različitih nivoa vlasti, zbog finansijskih ograničenja koja su rezultat odlaganja u osiguranju dogovorenog vanjskog finansiranja, kao i zbog nepostojanja jedinstvenog ili usklađenog pravnog i regulatornog okvira. Tržišta električne energije i gasa su i dalje podijeljena i na njima dominiraju ključna preduzeća. Sektor prirodnog gasa regulisan je na nivou entiteta, što onemogućava izradu adekvatnih propisa i uspostavu zajedničkog tržišta.

Struktura sektora i preduzeća

Ekonomska struktura zemlje je neznatno promijenjena. U posljednjih pet godina, čini se da su promjene u sektorskoj strukturi privrede bile izuzetno male. Ipak, nedostatak informacija o neformalnom sektoru može prikriti važne promjene. Strukturom kompanija dominiraju mala i mikro-preduzeća, pri čemu preduzeća sa manje od 50 zaposlenih čine 93% svih preduzeća. Pristup ovih preduzeća kreditiranju od strane banaka i dalje je otežan. Postoje šeme podrške malim i srednjim preduzećima, ali su vrlo komplikovane za primjenu.

Ekonomska integracija u EU i konkurentnost cijena

Slika 5 Trgovinska integracija BiH sa EU

Izvor: Eurostat, nacionalni izvori

Obim trgovine sa susjednim zemljama je značajno porastao, dok je trgovinska integracija u EU ostala na visokom stepenu. Struktura trgovine postala je više diversifikovana, uz visok udio trgovine sa susjednim zemljama poput Hrvatske, Slovenije, Srbije, ali i Turske. Izvoz u 28 zemalja EU činio je 71,8% ukupnog izvoza u 2017. Otvorenost države za trgovinu je relativno niska kad se uzme u obzir veličina njene privrede, u kojoj izvoz i uvoz čini nekih 90 % BDP-a. Osim toga, asortiman roba za izvoz nije posebno sofisticiran. I dok je u pogledu rješavanja pitanja nekarinskih barijera trgovini sa EU ostvaren ograničeni napredak, na primjer po pitanju potrebnih sanitarnih standarda, sveukupna usklađenost sa ovim zahtjevima i dalje predstavlja problem.

Gotovo 63% direktnih stranih investicija u zemlji potiče iz zemalja EU. Godišnji priliv direktnih stranih investicija uglavnom se odvija po sličnom obrascu.

Razvoj regionalnog ekonomskog prostora zasnovanog na pravilima i standardima EU, na šta su se obavezale sve zemlje Zapadnog Balkana, može dovesti do oslobađanja potencijala za rast.

4. BILATERALNI ODNOSI SA SUSJEDNIM ZEMLJAMA

Odnosi s *Albanijom* ostali su dobri. U Sarajevu je otvoren počasni konzulat za vrijeme službene posjete albanskog ministra vanjskih poslova u oktobru 2016. godine. Premijer Federacije BiH posjetio je Tiranu u martu 2017. Tokom izvještajnog perioda potpisan je niz sporazuma prema kojima će građani moći prelaziti granice sa ličnim kartama, sporazuma o komercijalnom transportu morem.

Nisu uspostavljeni službeni odnosi sa *Kosovom*⁴ obzirom da Bosna i Hercegovina nije priznala Kosovo kao nezavisnu državu, i primjenjuje vizni režim. Ministarstvo vanjskih poslova je zadržalo praksu izdavanja pojedinačnih kratkoročnih viza za građane Kosova pod uslovom da posjeduju poziv strane diplomatske misije ili međunarodne organizacije akreditovane u Bosni i Hercegovini, ili dolaze u posjetu iz humanitarnih razloga. Još uvijek se čeka na usvajanje izmjene i dopune koja se tiče normalizacije viznog postupka za sve građane Kosova.

Po pitanju *Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, odnosi su i dalje dobri, a potpisano je i nekoliko bilateralnih sporazuma, uključujući i Sporazum o uzajamnom priznavanju i zamjeni vozačkih dozvola i o saradnji u procesu pristupanja EU. Predsjedništvo je odobrilo zaključak Protokola o saradnji u oblasti obrazovanja u novembru 2017. U julu i novembru 2017. godine, ministar Zoran Zaev bio je u službenoj posjeti Bosni i Hercegovini.

Sporazum o saradnji u procesu pristupanja EU koji je potpisan sa *Crnom Gorom* ratifikovan je u avgustu 2017. U martu je predsjednik Filip Vujanović boravio je u službenoj posjeti Bosni i Hercegovini. U julu je potpisan Sporazum o kolokaciji, odnosno o zajedničkom korištenju diplomatsko-konzularnih predstavništava.

Odnosi sa *Turskom* i dalje su dobri, te je tokom 2017. godine upriličeno nekoliko bilateralnih posjeta na ministarskom nivou. U januaru 2018. godine u Istanbulu je održan trilateralni sastanak između člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, predsjednika Srbije i predsjednika Turske gdje se razgovaralo o privrednoj saradnji između triju zemalja, regionalnim odnosima i infrastrukturnim projektima.

Bilateralni odnosi sa *Srbijom* ostali su relativno stabilni, uprkos unutrašnjim tenzijama čiji je uzrok inicijativa člana Predsjedništva BiH i Stranke demokratske akcije iz 2017. godine za reviziju presude Međunarodnog suda po tužbi BiH protiv Srbije za genocid. Predsjednik Srbije posjetio je BiH u septembru 2017. godine s namjerom da riješi otvorena bilateralna pitanja, uključujući zajedničku granicu, te da podstakne regionalni razvoj i prenese jasnu poruku u prilog teritorijalnom integritetu zemlje. U decembru 2017. godine Predsjedništvo je bilo u službenoj posjeti Srbiji. Potpisan je bilateralni Protokol o uklanjanju neocarinskih barijera u trgovini. U januaru 2018. godine potpisan je i Sporazum o saradnji u procesu pristupanja EU. Potrebno je

⁴ Ova oznaka ne dovodi u pitanje stajališta o statusu i u skladu je sa UNSCR 1244/1999 i sa mišljenjem Međunarodnog suda o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

postići sporazum o preostalim otvorenim pitanjima vezanim za demarkaciju granica između dvije zemlje.

ANEKS I - ODNOSI IZMEĐU EU I BOSNE I HERCEGOVINE

Evropska unija je nastavila da usmjerava organe vlasti u zemlji u pogledu reformskih prioriteta na putu zemlje ka članstvu u EU. Između EU i Bosne i Hercegovine se i dalje nesmetano odvija politički i ekonomski dijalog u okviru struktura SSP-a: Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje, Odbor za stabilizaciju i pridruživanje i različiti sektorski pododbori. U isto vrijeme, iako je Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje (SAPC) osnovan u novembru 2015. godine kao tijelo u okviru Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Odbor nije usvojio svoj Poslovnik jer su neki delegati iz BiH insistirali da se uvrsti odredba o mehanizmu glasanja koje ne bi bila u skladu sa evropskim standardima. Evropski parlament je usvojio Rezoluciju o Izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu u aprilu 2017.godine. Reformska agenda koju su vlasti zemlje usvojile u julu 2015. godine s ciljem rješavanja teške društveno-ekonomske situacije, unapređenja reforme pravosuđa i javne uprave, kao i daljeg napredovanja zemlje na putu ka članstvu u EU, i dalje se provodi u 2017. sporijim tempom.

EU i dalje osigurava značajne resurse u Bosni i Hercegovini u okviru **zajedničke vanjske i sigurnosne politike i zajedničke sigurnosne i odbrambene politike**. Pojačano prisustvo, koje zajedno čine EUSR i Delegacija EU u BiH, i dalje predstavlja instrument u komunikaciji prioriteta EU prema građanima i u provedbi ciljeva agende EU u ključnim područjima. Vojna misija EUFOR Althea i dalje je prisutna u zemlji i pruža podršku u izgradnji kapaciteta i obuci oružanih snaga BiH u skladu sa strateškom namjerom koju je izrazilo vodstvo odbrambenih snaga BiH da se razviju operativne sposobnosti dvostruke namjene za podršku civilnim vlastima u uklanjanju fizičkih ostataka rata ili katastrofa i za raspoređivanje u mirovnim misijama u inostranstvu. Istovremeno, EUFOR i dalje ima funkciju prevencije sukoba i podrške sigurnom okruženju. Vijeće sigurnosti UN-a je produžilo mandat EUFOR-u do novembra 2018. godine.

U toku izvještajnog perioda, kada je bila pozvana, Bosna i Hercegovina se uskladila sa 39 od 64 relevantne deklaracije EU i odluke Vijeća (61% usklađenosti). Bosna i Hercegovina se nije uskladila sa restriktivnim mjerama uvedenim odlukama Vijeća u kontekstu nezakonitog pripajanja Krima Rusiji i događaja u istočnoj Ukrajini. Okvirni sporazum o učešću Bosne i Hercegovine u operacijama Evropske unije za upravljanje kriznim situacijama je na snazi od septembra 2015.godine.

Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini je odgovorna za provođenje programa **finansijske pomoći**, kao i za osiguranje koordinacije pomoći sa državama članicama. Indirektno upravljanje fondovima EU putem tijela države korisnice još uvijek se ne primjenjuje. Nastavljena je provedba programa iz IPA-e I i IPA-e II. Indikativni strateški dokument (ISP) za BiH 2014-2017 je revidiran 2017. godine i sada obuhvata sektor transporta. Srednjoročna revizija ISP-a je u toku s ciljem njegovog produžavanja do 2020. godine. Sektorske strategije za životnu sredinu i ruralni razvoj usvojene su u maju 2017. i februaru 2018. čime je omogućena pomoć iz IPA-e za ove sektore. Nacrt strategije za sektor energije nije usvojen. Usvajanje cjelodržavnih strategija kao što su strategija za upravljanje javnim finansijama i strategija zapošljavanja ostaje ključni uslov da BiH u potpunosti koristi finansiranje iz IPA sredstava u periodu od 2018. do 2020. godine.

Bosna i Hercegovina učestvuje u sljedećim programima EU: Horizon 2020, Kreativna Evropa, Fiscalis 2020, Carine 2020, Evropa za građane, Erasmus +, Treći program djelovanja EU u oblasti zdravstva, te program COSME.

Aneks II – Statistički aneks

STATISTIČKI PODACI (zaključno sa
16.02.2018)

Bosna i Hercegovina

Osnovni podaci	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Broj stanovnika (u hiljadama)		3 843	3 839p	3 836p	3 831p	3 825	3 516bp
Ukupna površina zemlje (u km ²)	1)	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209

Nacionalni računi	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Bruto domaći proizvod (BDP) (u milionima domaće valute)		17 650	26 223	26 779	27 359	28 586	29 899
Bruto domaći proizvod (BDP) (u milionima eura)		9 025	13 408	13 692	13 988	14 616	15 287
BDP (euro po glavi stanovnika)		2 548	3 976	4 109	4 113	4 312	4 494
BDP (u standardima kupovne moći (PPS) po glavi stanovnika)		5 900	8 300	8 600	8 600	9 100	9 300
BDP (u standardima kupovne moći (PPS) po glavi stanovnika), u odnosu na prosjek EU (EU-28 = 100)		25	31	32	31	31	32
Realna stopa rasta BDP-a: promjene volumena BDP-a u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	-0.8	2.2	1.3	3.1	3.3
Rast zaposlenosti (podaci sa nacionalnih računa), u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Rast produktivnosti rada: rast BDP-a (konstantne cijene) po zaposlenoj osobi, u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Rast troškova jedinice rada, u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
**Promjena u 3 godine (T/T-3) u nominalnoj jedinici za indeks rasta troškova rada (2010 = 100)		:	:	:	:	:	:
Produktivnost rada po zaposlenoj osobi: BDP (u PPS) po zaposlenoj osobi u odnosu na prosjek EU (EU-28 = 100)		:	:	:	:	:	:
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		9.8	7.3	8.0	7.0	7.3	:
Industrija (%)		20.2	20.9	21.6	21.3	21.9	:
Građevinarstvo (%)		5.1	4.6	4.5	4.7	4.6	:
Usluge (%)		64.9	67.2	65.9	67.0	66.2	:

Potrošnja kod krajnjih potrošača, kao udio BDP-a (%)		:	109.1	108.2	107.1	103.8	100.5
Bruto stvaranje fiksnog kapitala, kao udio BDP-a (%)		:	18.6	18.0	19.5	17.8	17.4
Promjene inventara, kao udio BDP-a (%)		:	0.6	0.2	-0.4	0.8	2.3
Izvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		:	32.3	33.7	34.0	34.6	35.4
Uvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		:	55.8	54.1	56.6	53.2	52.3
Bruto fiksne formacije kapitala općeg vladinog sektora, kao procenat BDP-a (%)		:	:	:	:	:	:

Poslovanje	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Indeks obima industrijske proizvodnje (2010=100)		76.7	99.0	104.1	104.3	107.4	112.0
Broj aktivnih preduzeća (broj)	2)	:	25 092	23 869	64 963b	65 800	67 168p
Stopa osnivanja: broj preduzeća osnovanih u promatranom periodu (t) podijeljen s brojem preduzeća aktivnih u t (%)		:	:	:	:	:	:
Stopa gašenja: broj preduzeća ugašenih u promatranom periodu (t) podijeljen s brojem preduzeća aktivnih u t (%)		:	:	:	:	:	:
Osobe zaposlene u MSP kao udio u broju svih zaposlenih osoba (unutar nefinansijske poslovne ekonomije) (%)	2)	:	66.4	66.0	71.4b	71.5	72.2p
Dodatna vrijednost od MSP (u nefinansijskoj poslovnoj ekonomiji) (u milionima eura)	2)	:	3 715	3 513	4 406b	4 701	5 066p
Ukupna dodatna vrijednost (u nefinansijskoj poslovnoj ekonomiji) (u milionima eura)	2)	:	6 023	5 847	6 738b	7 168	7 592p

Stopa inflacije i cijene kuća	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Indeks potrošačkih cijena (CPI), promjena u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	2.1	-0.1	-0.9	-1.0	-1.1
**Godišnja promjena u padu indeksa cijena stambenih objekata (2010 = 100)		:	:	:	:	:	:

Platni bilans	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Platni bilans: ukupno tekući račun (u milionima eura)	3)	-1 500	-1 159	-728	-1 033	-826	-776
Platni bilans tekućeg računa: trgovinski bilans (u milionima eura)	3)	-3 962	-3 977	-3 630	-4 026	-3 677	-3 600
Platni bilans tekućeg računa: neto usluge (u milionima eura)	3)	446	834	830	852	932	979

Platni bilans tekućeg računa: neto bilans za primarni dohodak (u milionima eura)	3)	377	105	182	111	93	19
Platni bilans tekućeg računa: neto bilans za sekundarni dohodak (u milionima eura)	3)	1 639	1 880	1 889	2 029	1 825	1 826
Neto bilans za primarni i sekundarni dohodak : od toga transferi vlade (u milionima eura)	3)	327	183	191	232	203	197
** 3 godine unazad prosječno stanje na tekućem računu u odnosu na BDP (%)		:	-8.0	-7.8	-7.1	-6.1	-6.0
**Promjena u zadnjih pet godina u udjelu svjetskog izvoza roba i usluga (%)		:	:	:	:	:	:
Neto bilans (unutrašnjih i vanjskih) direktnih stranih investicija (DSI) (u milionima eura)	3)	281.6	258.8	174.6	400.8	248.9	240.5
Direktne strane investicije (DSI) u inostranstvu (u milionima eura)	3)	0.4	46.4	64.4	7.4	85.3	6.1
od čega DSI izvještajne ekonomije u 28 zemalja EU (u milionima eura)		:	:	:	13.1	55.7	37.6
Direktne strane investicije (DSI) u izvještajnoj ekonomiji (u milionima eura)	3)	282.0	305.2	239.1	408.3	334.3	246.6
od čega DSI od 28 zemalja EU u izvještajnoj ekonomiji (u milionima eura)	3)	246.5	153.3	122.9	225.6	216.2	228.6
** Neto međunarodna investiciona pozicija, u odnosu na BDP (%)		:	-55.9	-56.6	-56.7	-54.9	-51.6
Stopa "godina na godinu" promjena u bruto prilivima doznaka (u nacionalnoj valuti) od radnika migranata (%)		:	4.2	3.8	6.4	2.9	2.5

Javne finansije

	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
*** Opšti deficit/suficit vlade, u odnosu na BDP (%)		2.3	-2.0	-2.2	-2.0	0.7	1.2
*** Opšti bruto dug vlade u odnosu na BDP (%)		24.9	36.6	37.7	41.6	41.9	40.5
Ukupni prihodi vlade kao postotak BDP-a (%)		40.3	43.8	42.7	43.8	43.2	42.7
Ukupni rashodi vlade kao postotak BDP-a (%)		38.0	45.8	44.8	45.8	42.6	41.5

Finansijski pokazatelji

	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Bruto vanjski dug cijele ekonomije, u odnosu na BDP (%)		:	:	72.9	76.3	72.2	71.0
Bruto vanjski dug cijele ekonomije, u odnosu na ukupan izvoz (%)		:	:	216.1	224.6	208.8	202.0
Priliv novca: M1 (novčanice, kovanice, depoziti preko noći, u milionima eura)	4) 5)	2 098	3 141	3 423	3 738	4 183	4 756
Priliv novca: M2 (M1 plus depoziti sa prispjecom do 2 godine, u milionima eura)	4) 5)	4 129	7 623	8 229	8 829	9 534	10 327

Priliv novca: M3 (M2 plus instrumenti koji se mogu plasirati na tržište, u milionima eura)		:	:	:	:	:	:
Ukupni krediti monetarnih finansijskih institucija stanovništvu (konsolidovani) (u milionima eura)	5)	3 858	7 947	8 194	8 423	8 624	8 795
** Godišnja promjena u obavezama u finansijskom sektoru	6)	23.5	1.4b	4.8	5.2	4.6	5.5
** Tokovi privatnih kredita, konsolidovani, u odnosu na BDP (%)	7)	9.3	1.5	1.3	0.9	1.4	1.8
**Privatni dugovi, konsolidovani, u odnosu na BDP (%)	7) 8)	43.2	88.3	87.2	87.9	82.1	81.1
Kamatne stope: dnevna stopa, godišnje (%)		:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa za kredite (1 godina), godišnje (%)	9)	9.60	7.20	7.23	6.32	5.74	4.97
Kamatna stopa za depozite (1 godina), godišnje (%)	10)	0.70	0.14	0.12	0.09	0.09	0.09
Devizni kurs eura: prosjek perioda (1 euro = ... nacionalna valuta)		1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956
Indeks ponderiranog efektivnog deviznog kursa, 42 zemlje (2005 = 100)	11)	100	104	104	106	105	106
**Trogodišnja promjena(T/T-3) u indeksu ponderiranog efektivnog deviznog kursa, 42 zemlje (2005 = 100)	11)	:	0.7	2.1	2.9	1.2	1.6
Vrijednost rezervi (uključujući zlato) (u milionima eura)	12)	2 160	3 328b	3 628	4 015	4 415	4 887

Vanjska trgovina robom	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Vrijednost uvoza: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	7 799	7 756	8 283	8 105	8 263
Vrijednost izvoza: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	4 018	4 285	4 439	4 595	4 815
Platni bilans: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	-3 781	-3 472	-3 844	-3 510	-3 448
Uslovi trgovine (indeks izvoznih cijena /indeks uvoznih cijena, * 100) (broj)	13)	:	97	98	100	103	104
Udio izvoza u 28 zemalja EU u vrijednosti ukupnog izvoza (%)		:	72.6	73.5	72.1	71.6	71.3
Udio uvoza u 28 zemalja EU u vrijednosti ukupnog uvoza (%)		:	61.4	60.0	58.9	60.8	61.9

Demografija	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Sirova stopa prirodne promjene stanovništva (stopa prirodnog priraštaja): broj rođenih minus umrli (u hiljadama stanovnika)		0.1	-0.9p	-1.3p	-1.5p	:	-1.8p
Broj umrle djece mlađe od jedne godine (na 1000 živorođene djece)		6.7	5.4	:	:	:	:
Očekivani životni vijek pri rođenju: muškarci (godine)		:	:	:	:	:	:

Očekivani životni vijek pri rođenju: žene (godine)		:	:	:	:	:	:
--	--	---	---	---	---	---	---

Tržište rada	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Ekonomska stopa aktivnosti za osobe u dobi od 20-64 godine: udio stanovništva u dobi od 20-64 koji je ekonomski aktivno (%)		:	58.7	58.7	59.2	59.2	58.8
* Stopa zaposlenosti za osobe u dobi od 20-64: udio stanovništva u dobi od 20-64 koje je zaposleno (%)		:	42.5	42.8	43.2	43.2	44.2
Stopa zaposlenosti muškaraca od 20-64 godine (%)		:	54.2	53.3	54.6	53.9	56.4
Stopa zaposlenosti žena 20-64 godine		:	31.1	32.2	31.9	32.4	32.0
Stopa zaposlenosti za osobe u dobi od 55-64: udio stanovništva u dobi od 55-64 koje je zaposleno (%)		:	27.2	27.7	28.5	28.2	29.7
Zaposlenost prema glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		:	20.6	18.9	17.1	17.9	18.0
Industrija (%)		:	21.5	22.2	22.1	22.0	22.7
Građevinarstvo (%)		:	8.9	7.7	7.9	7.5	8.6
Usluge (%)		:	49.1	51.3	52.9	52.6	50.8
Osobe zaposlene u javnom sektoru kao udio u ukupnoj zaposlenosti, osobe od 20-64 godina (%)	14)	:	30.0	32.7	31.9	31.2	29.0
Osobe zaposlene u privatnom sektoru kao udio u ukupnoj zaposlenosti, osobe od 20-64 godina (%)	14)	:	65.3	62.5	63.1	63.2	65.9
Stopa nezaposlenosti: udio radne snage koja je nezaposlena (%)	15)	43.9	28.2	27.6	27.6	27.9	25.5
Stopa nezaposlenosti muškaraca (%)		:	26.5	26.7	25.3	25.9	22.6
Stopa nezaposlenosti žena (%)		:	30.8	29.1	31.2	30.9	30.2
Stopa nezaposlenosti mladih: udio radne snage u dobi od 15-24 godine koja je nezaposlena (%)		:	63.1	59.1	62.7	62.3	54.3
Stopa dugoročne nezaposlenosti: udio radne snage koja je nezaposlena 12 ili više godina (%)		:	23.1	22.9	23.4	22.8	21.7
Stopa nezaposlenosti za osobe (u dobi od 25-64) koje imaju barem srednje obrazovanje (ISCED 0-2) (%)		:	26.8	28.0	31.6	27.7	26.2
Stopa nezaposlenosti za osobe (25-64 god) koje imaju tercijarno obrazovanje (ISCED nivoi 5-8) (%)		:	15.5	15.7	17.2	16.4	18.9

Socijalna kohezija	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Prosječne nominalne mjesečne plate i nadnice (domaća valuta)	16)	538	826	827	830	830	838

Indeks realnih sedmičnih i mjesečnih plata (indeks nominalnih sedmičnih i mjesečnih plata podjeljen sa indeksom inflacije (2010 = 100))	16)	:	100.3e	101.3e	102.4e	102.1e	103.1e
Koeficijent GINI	17)	:	:	:	:	31	:
Siromaštvo		:	:	:	:	:	:
Rano napuštanje obrazovanja i obuke: udio stanovništva u dobi od 18-24 s nižim srednjim obrazovanjem ili obukom (%)		:	7.9	6.7	5.8	5.2	4.9

Životni standard

	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Broj putničkih automobila u odnosu na broj stanovnika (broj na hiljadu stanovnika)		:	195.9	202.3	209.1	216.7	239.8
Broj pretplatnika mobilne telefonije u odnosu na broj stanovnika (broj na hiljadu stanovnika)		414.6e	873.2e	910.4e	920.7	887.0	981.1
Mobilni širokopolasni pristup (na 100 stanovnika)		:	:	:	301	362	404
Fiksni širokopolasni pristup (na 100 stanovnika)		:	:	:	154	180	188

Infrastruktura

	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Gustina željezničke mreže (linije koje rade, na 1000 km ²)		20.2	20.1	20.1	20.1	20.1	21.9
Dužina autoputeva (u kilometrima)		11	48	50	128	128	:

Inovacije i istraživanja

	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Javni rashodi u obrazovanju u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:
* Bruto domaći izdaci u oblasti istraživanja i razvoja u odnosu na BDP (%)		:	0.27	0.32	0.24	0.22	0.24
Vladina budžetska sredstva ili izdaci za istraživanje i razvoj (GBAORD), kao postotak BDP-a (%)		:	:	:	0.05	0.05	0.04
Postotak domaćinstva sa pristupom internetu kod kuće (%)		:	:	:	:	:	61.5b

Okoliš

	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
*Indeks ispuštanja stakleničkih gasova, ekvivalent CO ₂ (1990 = 100)		:	:	:	:	:	:
Energetski intenzitet ekonomije (kg ekvivalenta nafte na 1000 eura BDP-a na 2010 stalnih cijena)		:	:	:	444.3	445.0	470.6
Električna energija iz obnovljivih izvora u odnosu na bruto potrošnju električne energije (%)		:	29.9	41.5	36.7	35.5	31.8

Udio putnog teretnog transporta u unutrašnjem teretnom transportu (na osnovu tona-km) (%)		:	:	:	:	:	:
---	--	---	---	---	---	---	---

Energija	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Primarna proizvodnja svih energetske proizvoda (u hiljadama TOE)		:	:	:	4 306	4 367	4 742
Primarna proizvodnja sirove nafte (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja čvrstih goriva (u hiljadama TOE)		:	:	:	3 073	3 165	3 521
Primarna proizvodnja prirodnog gasa (u hiljadama TOE)		:	:	:	0	0	0
Neto uvozi svih energetske proizvoda (u hiljadama TOE)		:	:	:	1 665	2 065	2 098
Bruto unutrašnja potrošnja energije (u hiljadama TOE)		:	:	:	5 973	6 165	6 735
Proizvodnja električne energije (u hiljadama GWh)		12 602	14 082	17 451	16 160	15 629	:

Poljoprivreda	Napomena	2005	2012	2013	2014	2015	2016
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje roba i usluga (proizvođačke cijene) (2010 = 100)		:	:	:	:	:	:
Korišteno agrarno područje (u hiljadama hektara)	18)	1 743e	1 735be	1 726e	1 711e	1 733e	1 781e
Stoka: živa goveda (u hiljadama grla, kraj perioda)		460	446.1	447	444	455e	455e
Stoka: žive svinje (u hiljadama grla, kraj perioda)		654	539	530	533	564e	545e
Stoka: žive ovce i koze (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	:	:	:	:	1 091
Sirovo mlijeko dostupno na farmama (u hiljadama tona)		:	:	:	:	:	:
Prinos biljne proizvodnje: žitarice (uključujući rižu) (u hiljadama tona)	19)	1 350	906	1 222	1 082	1 138	1 658
Prinos biljne proizvodnje: šećerna repa (u hiljadama tona)		0	0	0	0	0	0
Prinos biljne proizvodnje: povrće (u hiljadama tona)	20)	242e	256e	304e	229e	280e	361e

: = nije dostupan

b = prekid u seriji

e = procijenjena vrijednost

p = privremeno

* = indikator Europe 2020

** = Indeks postupka makroekonomskog debalansa (MIP)

*** = Podaci o deficitu i dugu vlade zemalja proširenja se objavljuju na osnovu proizvoljne procjene i ne garantuju sigurnost u pogledu njihovog kvaliteta i pridržavanja pravila ESA-e.

Fusnote:

- 1) Unutrašnje vode procijenjene na 210 km².
- 2) 2012 i 2013: Izuzev fizičkih osoba (preduzetnici).
- 3) 2005: Na osnovu Priručnika MMF-a o platnom bilansu, peto izdanje (BPM5).
- 4) Novčana masa M1 sastoji se od novca izvan banaka i prenosivog depozita u domaćoj valuti svih domaćih sektora (osim depozita centralne vlade).
- 5) Na osnovu Priručnika MMF-a za monetarnu i finansijsku statistiku, 2000.
- 6) 2012-2016: podaci za monetarne finansijske institucije.
- 7) Podaci za monetarne finansijske institucije.
- 8) 2005: dug privatnog sektora isključuje vanjski dug privatnog sektora.
- 9) Stope kratkoročnog pozajmljivanja u domaćoj valuti nefinansijskim zadrugama (ponderirani prosjek).
- 10) Stope depozita u domaćoj valuti za domaćinstva (ponderirani prosjek).
- 11) Izračun efektivnih indeksa deviznog kursa je prema grupi od 21 najvažnija trgovačka partnera.
- 12) 2005: osim zlata.
- 13) Na osnovu indeksa jediničnih vrednosti izvoza i uvoza (Paasche formula) u KM (2010 = 100).
- 14) Analiza zaposlenosti između javnog i privatnog sektora ne iznosi 100%, budući da su neke vrste vlasništva isključene.
- 15) 2005: nije izračunato pomoću ILO metodologije; Preuzeto iz Zavoda za zapošljavanje;
- 16) Neto plate.
- 17) Ukupna potrošnja domaćinstava koristi se za izračun, umjesto prihoda.
- 18) Korištena poljoprivredna površina se sastoji od oranica, povrtnjaka, trajnih nasada i stalnih travnjaka kao katastarski podatak (ne kao korištena poljoprivredna površina)
- 19) 2005: osim pšenoraži i heljde.
- 20) 2005: uključujući suhe mahunarke.